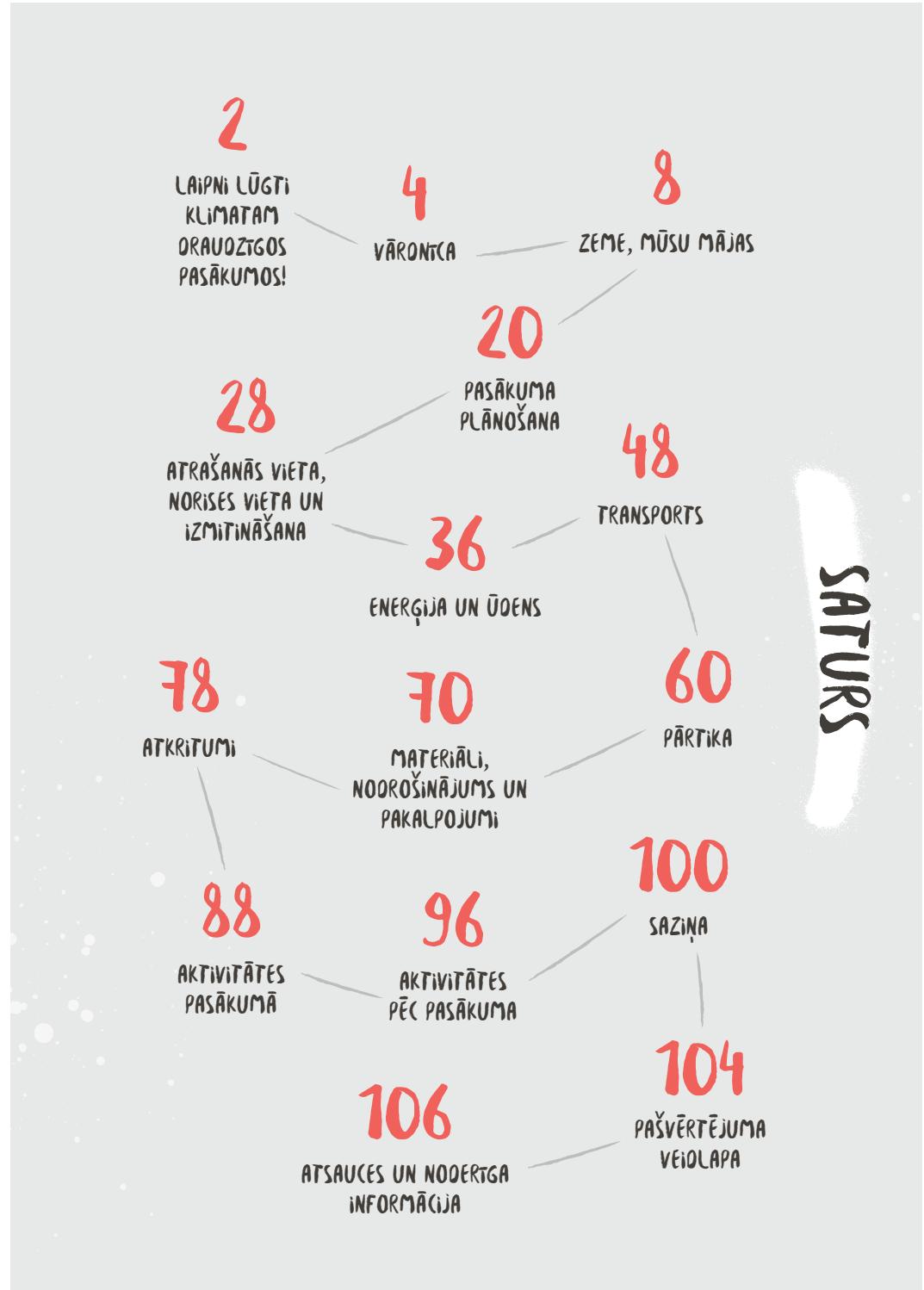

KLIMATAM DRAUDZTGU PASĀKUMU ORGANIZĒŠANA

— VAOLTNIJAS —

Publikācija ir tapusi projekta „Decarbonize our Future!“ ietvaros ar Ziemeļvalstu Ministru padomes biroja finansiālu atbalstu. Par materiāla saturu atbild biedrība „homo ecos:“, un tas nekādā veidā neatspogulo Ziemeļvalstu Ministru padomes biroja oficiālo viedokli.

AUTORI:

Līga Efeja, Anatol Kalach, Santa Krastina, Gunnar Boye Olesen,
Antra Pētersone, Judit Szoleczky, Maija Ušča, Dzmitry Vaskovich

IZDEVĒJS:

biedrība „homo ecos:“

REDAKTORE:

Antra Pētersone

DATORSALIKUMS UN VIZUĀLAIS NOFORMĒJUMS:

Marika Latsons

TIPOGRĀFIJA:

SIA "Dardedze hologrāfija"

Šo publikāciju ir atlauts pavairot un pielāgot bez nolūka gūt
peļņu, ar nosacījumu, ka tiek norādīta atsauce uz avotu.

2016

HOMO ECOS:

biedrības mērķis ir stiprināt sociālu kustību, kuras dalībnieki atbalsta zaļas idejas un maina vai uzlabo savus ikdienas para-dumus, lai dzīvotu videi un cilvēkiem draudzīgi.

www.homoecos.lv

INFORSE

ir nevalstisko organizāciju tīkls, kurā darbojas 85 organizācijas no 35 valstīm Eiropā. Tīkls aizstāv ilgtspējīgu, decentralizētu energorisinājumu pielietošanu atjaunīgās enerģijas un energoefektivitātes jomā. Visu aktivitāšu mērķis ir saudzēt vidi un veicināt attīstību.

www.inforse.org/europe

LATVIJAS ZAĻĀ KUSTĪBA

ir nevalstiskā organizācija, kura darbojas vides aizsardzības jomā un savu darbību koncentrē trīs nozarēs: klimata jautāju-mi un ilgtspējīga enerģija, piekrastes ilgtspējīga attīstība, kā arī atbalsts vietējām iniciatīvām un kampaņām vides kvalitātes uzlabošanai.

www.zalie.lv

VIDES RISINĀJUMU CENTRS (CENTER FOR ENVIRONMENTAL SOLUTIONS)

ir bezpeļņas nevalstiskā organizācija. CES tika izveidots 2009. gadā Baltkrievijā, lai veicinātu videi draudzīgu dzīvesvei-du un ilgtspējīgas attīstības principus, tā veidojot starptautisku sadarbību vides saglabāšanai.

www.ecoidea.by/en/about

LAIPNI LŪGTI KLIMATAM DRAUDZĪGOS PASĀKUMOS!

2

Labdien! Priecājamies, ka esat atvēruši šīs vadlīnijas! Tās ir norādījumi, kas izstrādāti kā praktisks rīks jauniešiem, lai palīdzētu izmantot ilgtspējīgākas zemu oglekļa emisiju prakses. Šajās vadlīnijās galvenokārt tiek aplūkota pasākumu organizēšana. Tomēr lielāko daļu informācijas un padomu var izmantot arī privātajā dzīvē un organizāciju ikdienas darbā.

Šeit atradīsiet pamatinformāciju un faktus, un virkni pārbaudes kritēriju sarakstu ar padomiem, ko varat izmantot, plānojot un īstenojot savus pasākumus. Ir norādītas arī atsauses un saites uz izvērstākiem tiešsaistes resursiem, kas atvieglo pāildinformācijas atrašanu.

Mēs jūs aicinām izskatīt šīs vadlīnijas, ja domājat par pasākuma organizēšanu vai jau rīkojat to, un izvērtēt tālāk minētos jautājumus. Ko es vienkārši varētu ieviest praksē? Kādu palīdzību vai kāda darba veikšanu varu lūgt izdarīt citiem? Ko es varētu teikt savai komandai un pasākuma dalībniekiem, izvēloties cilvēkus dalībai un iedrošinot viņus būt daļai no procesa?

Dažus padomus var īstenot ātri un vienkārši, bet citu ieviešanai praksē ir nepieciešams nedaudz padomāt un sagatavoties. Daži padomi ir īstenojami, veicot papildu ieguldījumu, savukārt citi, iespējams, neattieksies uz jūsu situāciju vai nebūs pietiekami reāli situācijai. Jūs zināt labāk! Un mēs ceram, ka šīs vadlīnijas vairoj jūsu zināšanas un palīdzēs visu izdarīt labāk!

Mēs vēlamies piedāvāt labāko, tāpēc pirms šīs vadlīnijas nonāca pie jums, tās testēja jauniešu grupa no Latvijas, Dānijas un Baltkrievijas. Grupas satikās 2015. gada vasarā un pētīja, analizēja un uzlaboja šīs vadlīnijas. Jaunieši sevi dēvēja par "Team Decarbonize" jeb Oglekļa emisiju samazināšanas komandu, un viņu ieteikumi, komentāri un pieredze ir ietverti šajās vadlīnijās.

Jūs MAINĪSIET pasauli, pārdomājot mūsu ietekmi uz vidi un organizējot ilgtspējīgākus pasākumus. Viss sākas ar jums, tad ar komandu un pēc tam – ar dalībniekiem, viņu brālēniem un māsiņām un viņu kolēgi, kurš, kā izrādās, ir skolotājs, pēc tam ir klases skolēni... un pēc tam mēs radām sabiedrību, kas zina par savu ietekmi uz klimatu un kas rīkojas apdomīgi saistībā ar kopīgajām un individuālajām izvēlēm. Tā ir sabiedrība, kas palīdz Zemei un cilvēci augt un attīstīties, bet ne brukst. Paldies, ka esat daļa no pārmaiņām!

3

ATKRITUMU ŠĶIROŠANA

OGLEKĻA EMISIJAS

EKOMARKĒJUMS VIDES

OTRREIZĒJA PĀRSTRĀDE ILGTSPĒJTBĀ

GODTGA CO₂ SEG

TIROZNIECTBA

OGLEKĻA EMISIJA PĒDAS UMS

VĀRD NTCA

EKOMARKĒJUMS CO₂

ATKRITUMU ŠĶIROŠANA

GODTGA TIROZNIECTBA

OTRREIZĒJA PĀRSTRĀDE

CO₂

OGLEKĻA EMISIJAS

OGLEKĻA PĒDAS
NOSPIEQUAMS

ATJAUNĪGĀ ENERĢIJA –

enerģija no avotiem, kas nepārtraukti atjaunojas un līdz ar to ir neizsmēļami. Galvenie atjaunīgās enerģijas veidi ir saules enerģija, vēja enerģija, hidroenerģija, ģeotermālā enerģija un atjaunīgā biomasa.

ATKRITUMU ŠĶIROŠANA –

pirms jebkura materiāla otrreizējas pārstrādes tas ir jānodala no neattīrtiem atkritumiem un jāšķiro. Šķirošanu veic cilvēki, kas papīru, stiklu, plastmasu u.c. vāc atsevišķi un novieto savākšanai konteineros ielas malā.

BIOLOGISKI/EKOLOGISKI PĀRTIKAS PRODUKTI –

produkti, kas audzēti, nelietojot pesticīdus, minerālmēslus, insekticīdus, herbicīdus, hormonus un ģenētiski modificētus organismus, ievērojot augstus dzīvnieku labturības standartus.

EKOMARKĒJUMS –

simbols, kas parāda, ka produktam ir mazāka negatīvā ietekme uz vidi visā tā dzīves ciklā (no izejmateriāla līdz radušos atkritumu apsaimniekošanai), piemēram, mazāk iepakojuma, mazāk emisiju apkārtējā vidē, mazāk ķimikāliju ražošanas procesā un gala izstrādājumā. Ekomarkējumu, ievērojot konkrētus kritērijus, piešķir neatkarīga sertificēšanas organizācija, kura regulāri kontrolē šo kritēriju izpildi.

FOSILAISS KURINĀMAIS –

ogļudeņraži, t.sk. ogles, lignīts, kūdra, nafta un dabasgāze. Tas rodas no senās augu un dzīvnieku valsts atliekām. Fosilais kurināmais neatjaunojas, un tā krājumi paredzamā nākotnē neglābjami izsīks. Fosilā kurināmā dedzināšana ir galvenais CO₂ emisiju avots.

GODĪGA TIRDZNIECĪBA –

sociāla kustība, un markējums ar mērķi nodrošināt godīgu atlīdzību produkta ražotājiem un darbiniekiem jaunattīstības valstīs; tā arī veicina pārtikas ražošanu videi draudzīgā veidā. Zināmākie godīgas tirdzniecības produkti ir šokolāde, tēja, kafija, cukurs, kakao, tropu augļi un sulas, rīsi.

ILGTSPĒJĪGA ATTĪSTĪBA –

attīstība, kas apmierina šodienas vajadzības, neradot risku nākamo paaudžu vajadzību apmierināšanai.

KLIMATA PĀRMAINAS –

jebkuras būtiskas izmaiņas klimatā uz Zemes, kas ilgst ilgāku laika periodu.

OGLEKĻA DIOKSĪDA EMISIJU IZLĪDZINĀŠANAS VIENĪBAS –

ietver aprēķinu par personas vai iestādes siltumnīcas efektu izraisošo gāzu emisijām un pēc tam "kredītvienību" iegādi no emisiju samazināšanas projektiem, kas novērš vai likvidē emisijas; to apjoms ir līdzvērtīgs siltumnīcas efektu izraisošo gāzu apjomam citā vietā.

OGLEKĻA EMISIJAS –

oglekļa dioksīds (CO_2) ir gāze, kas nav indīga, kurai nav krāsas un smaržas un kas veidojas, sadegot ogleklim, un dzīvo organismu elpošanas procesā; to uzskata par siltumnīcas efektu izraisošu gāzi. Emisijas nozīmē siltumnīcas efektu izraisošu gāzu un/vai to pirmsdalīju izlaišanu apkārtējā vidē konkrētā teritorijā un laika posmā.

OGLEKĻA EMISIJU SAMAZINĀŠANA –

dažādas iniciatīvas vai noteikumi, lai samazinātu oglekļa emisijas apkārtējā vidē un lai kopumā patērētu mazāk enerģijas.

OGLEKĻA PĒDAS NOSPIEDUMS –

parasti tiek definēts kā kopējais cilvēka darbības rezultātā tieši vai netieši saražotais SEG apjoms, kas tiek norādīts tonnās CO_2 ekvivalentu. Termina lietojums atšķiras, daži definē, ka oglekļa pēdas nos piedums iekļauj tikai tiešas CO_2 emisijas, savukārt citi iekļauj pilnu SEG emisiju dzīves ciklu. Oglekļa pēdas nos piedumu piemēro gan pasākumiem un organizācijām, gan cilvēkiem.

OTRREIZĒJA PĀRSTRĀDE –

atkritumu pārstrāde un izmantošana ražošanas un patēriņa procesos, piemēram, melnā metāla metallūžņu kausēšana, iegūstot jaunus dzelzs produktus.

SILTUMNĪCAS EFEKTU IZRAISOŠĀS GĀZES (SEG) –

siltumnīcas efektu izraisošās gāzes ir oglekļa dioksīds, slāpekļa oksīds, metāns, ozons un hlora fluorūdeņraži, kas rodas dabīgi un no cilvēku (ražošana un patēriņš) aktivitātēm un kas veicina siltumnīcas efektu (globālo sasilšanu).

APVIENOTO NĀCIJU ORGANIZĀCIJAS FORUMI:

UNCED "ZEMES SAMITS" –

Apvienoto Nāciju Organizācijas konference "Vide un attīstība", kas notika Riodežaneiro 1992. gadā. Konferencē meklējams aizsākums klimata un bioloģiskās daudzveidības konvencijām un NVO kustībai šajās jomās. (Dalībnieki: 172 valstis, 2400 NVO un 17 000 cilvēku, kas paralēli piedalījās arī NVO Globālajā forumā.) Pēc tam notika Rio+10 un Rio+20 konferences. www.un.org/geninfo/bp/enviro.html

UNFCCC COP (ANO KLIMATA KONFERENCE) –

Apvienoto Nāciju Organizācijas Vispārējā konvencija par klimata pārmaiņām, Pušu konference. Starptautiskā līguma ietvaros ik gadu notiek Pušu konference (COP), piemēram, COP15 notika 2009. gadā Kopenhāgenā, savukārt COP21 – 2015. gadā Parīzē. Puses ir valdības. (COP21 piedalījās 192 valstis, 10 000 valdību amatpersonu, 7000 novērotāji, kas pārstāv pilsonisko sabiedrību, un 3000 plašsaziņas līdzekļu pārstāvju). www.unfccc.int

ŪDENIS PĒDAS NOSPIEDUMS –

dzeramā ūdens izmantojuma rādītājs, kas atspoguļo ražotāja vai patērētāja tiešo un netiešo ūdens izmantojumu.

VIDES ILGTSPĒJĪBA –

atbildīga rīcība pret vidi un tās veselību un daudzveidību šobrīd un nākotnē.

ZEMA OGLEKĻA EMISIJAS LĪMENA UN OGLEKĻA NEITRĀLS PASĀKUMS –

pasākums ar zemu oglekļa dioksīda (CO_2) emisijas līmeni vai ar kompensētām emisijām.

ZEME, MŪSU MĀJAS

Mūsu pasaule ir daudz apbrīnojamu lietu. Dzīvās dabas pārgājienu takas, gravitācijas likuma pārbaude skeitparkos, nakts peldes vasaras beigās, izcils ēdiens un nebeidzami smiekli draugu vidū. Mūsu pasaule ir sarežģīta un šobrīd viesmilīga. Tā ir atlāvusi mums, cilvēkiem, palielināt mūsu populāciju līdz vairāk nekā 7 miljardiem.

Laika gaitā mēs esam izmantojuši Zemes resursus, lai apmierinātu savas vajadzības un attīstītos: no dubļu namīniem līdz debesskrāpjiem, no medībām un pārtikas vākšanas līdz lieļa mēroga rūpnieciskai lauksaimniecībai, no mazām ciltīm līdz sarežģītām sociālajām sistēmām. Ne visas izvēles un attīstības virzieni pagātnē ir bijuši pārdomāti. Līdz šim Zeme ir bijusi pie tiekami stabila, lai turpinātu mūs atbalstīt. Tomēr mēs patēriējam pārāk daudz un pārāk ātri.

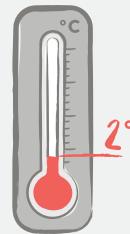
Tāpat kā regulāra pārēšanās nozīmē, ka jūsu svars būs lielāks par to, kādam tam ir jābūt, un galu galā radīsies veselības problēmas, tāpat mūsu Zemes resursu pārāk lielais patēriņš rada nevēlamas sekas. Mēs piedzīvojam vairāk ārkārtas laika apstākļu veidā, kā jūras līmeņa paaugstināšanās un kā strauja atmosfēras un okeāna sasilšana. Mēs redzam simptomus. Un kas tālāk?

Šīs vadlīnijas patiešām ir aicinājums glābt pasauli. Šī ir mūsu labākā iespēja mainīt veidu, kādā indivīdi un sabiedrība domā un uzvedas praktiskā līmenī, tā arī mainot mūsu ekonomiku darbību. Jūsu rīkotie pasākumi ir būtiska šī darba daļa dienos veidos: pirmkārt, jo tiek samazināta šo pasākumu ietekme uz vidi, un otrkārt, jo organizācijām un dalībniekiem tiek dāvāta pieredze par to, kā visu darīt citādāk. Ceram, ka tas jums un ciemiem palīdzēs novērtēt to, ka esat daļa no risinājuma pašreizējā klimata krīzē.

“ZINĀTNE AR 95% PĀRLIECTBU APLIECINA,
KA CILVĒKU DARBTĀ IR DOMINĒJOŠAIS
NOVĒROTĀS SASILŠANAS IEMECLS KOPŠ
20. GAOSIMTA VIENĀ.”

Intergovernmental Panel on Climate Change, 2013
(Starpvalstu klimata pārmaiņu paneļdiskusija, 2013)

Apvienoto Nāciju Organizācijas Vispārējās konvencijas par klimata pārmaiņām (UNFCCC) COP21 Parīzes vienošanās mērķis ir nodrošināt, ka globālās temperatūras pieaugums šajā gadsimtā nepārsniedz 2 grādus pēc Celsija, kā arī ar to cenšas ierobežot temperatūras palielinājumu pat vēl par 1,5 grādu virs līmeņa, kāds bija pirms industrializācijas. 1,5 grādu pēc Celsija ierobežojums ir ievērojami drošāka aizsardzības līnija pret klimata pārmaiņu sliktāko ietekmi.

www.unfccc.int 2015

KAS IR KLIMATA KRIZE?

Zeme ir sarežģīta fiziska sistēma, kurā pastāv daudz spēku. Sākot ar tektonisko plātņu kustību (gan jau atcerieties par zemestrīcēm un vulkāniem, vai ne?) un beidzot ar gaisa masām un ūdens straumēm, kas veido pasauli un klimatu, kādu mēs to zinām. Lielāko daļu no šiem procesiem cilvēka acs nevar pamānīt, tomēr tas viss ir daudz novērots un zinātniski pētiens.

Piemēram, Golfa straume ir viena no spēcīgākajām okeāna straumēm, kas silto ūdeni no saulainajiem tropiem nogādā augstākos platuma grādos, tā no Meksikas līča nodrošinot siltā ūdens masu līdz pat Ziemeļeiropai. Pat tad, kad ūdens šī attāluma mērošanas laikā atdziest, straume ir pietiekami spēcīga, lai radītu maigāku klimatu nekā Ziemeļeiropas reģionā. Kas notiku, ja pēkšņi šī straume mainītu virzienu vai zaudētu ātrumu? Visticamāk, lielu daļu Eiropas sagaidītu auksta, auksta nākotnei.

Vai zinājāt, ka 2012. gada pasaules vidējā ekoloģiskā pēda bija 1,54 planētas ekvivalenti? Tas nozīmē, ka, lai atbalstītu cilvēces pašreizējo dzīvesveidu, būtu nepieciešamas 1,54 Zemes vai, citiem vārdiem sakot, Zemei gada un sešu mēnešu laikā jāatjauno tas, ko mēs izlietojam gada laikā.

Ja pašreizējais iedzīvotāju skaits un patēriņa tendences turpina pieaugt, līdz 2030. gadam mums savu vajadzību apmierināšanai būs nepieciešamas 2 Zemes. Mums, protams, ir tikai viena.

Global Footprint Network, 2015 (Globālais pēdas tīkls, 2015)

Pirms sākat rīkoties un organizēt pasākumus, ir jāizprot pāris būtisku procesu, kur vienkāršā veidā izskaidrots, kā viss notiek un kādas ir cēloņa un sekū sakarības.

GLOBĀLĀ SASILŠANA

LEDĀJU KUŠANA

JŪRAS LĪMENĀS PALIELINĀŠANĀS

MEŽU IZCIRŠANA

AUGSNES NOPPLICINĀŠANĀS UN EROZIJA

ĀRKĀRTAS LAIKA APSTĀKĻI

KAS TIEŠI TAS IR?

Arvien lielāka SEG koncentrēšanās atmosfērā samazina siltumu, kas no atmosfēras nonāk visumā. Tā tas turpinās, līdz Zeme ir sasildīta līdz līmenim, kad siltāka Zeme atkal izdala tik daudz siltuma, cik tā saņem no saules.

Tā kā gaisa un okeānu temperatūra palielinās, ledāji – Arktika un Antarktika, un arī ledāji augstu kalnu grēdās – kūst draudoši ātri.

Tā kā ledāji kūst un ūdens daudzums okeānos pieauga, turklāt celās arī temperatūra, jūras līmenis palielinās. Jūra apēd piekrastes zemi.

Tā kā zemi izmanto lauksaimniecības, infrastruktūras un rūpniecības vajadzībām (piem., ir nepieciešama koksne vai palmu eļļa), mežus izcīrt ātrumā, kas pārsniedz to ataugšanas tempu.

Mežu izcīšana un intensīva lauksaimniecība noplicina augsnī un atkarībā no ģeogrāfiskās atrašanās vietas un vietējiem klimatiskajiem apstākļiem pakļauj augsnī lielākai sasilšanai, mitrumam, aukstumam vai sausumam.

Tā kā paaugstinās jūras līmenis un okeānu temperatūra, notiek lielāka iztvaikošana un gaisa masu un straumju uzvedība mainīs. Notiek vairāk spēcīgu vētru, taifūnu, tiek piedzīvots spēcīgs lietus un karstums, aukstuma viļņi, kā arī sausums.

KĀDA IR TĀ SLIKTĀ PUSE?

Gaisa, zemes un jūras temperatūra palielinās. Jo vairāk SEG, jo lielāka sasilšana. Sasilšana arī maina nokrišņus un rada vairāk vētru. Process ir lēns un neviendabīgs. Sasilšana turpināsies gadsimtiem ilgi. Dažas zemes daļas to izjūt vairāk.

Zemes baltā virsma samazinās un notās tiek mazāk atstarota Saules gaisma un siltums, paātrinot sasilšanu. Jūras līmenis celas, un saldūdens no ledājiem samazināsies.

Cilvēki ūdenī zaudē savas mājas un iztiku. Notiek arvien biežāki un plašāki plūdi.

Koki nodrošina dabīgu gaisa filtrēšanas procesu: fotosintēzes ceļā koki absorbē gaisā esošo CO₂ un ražo skābekli. Mazāk koku nozīmē mazāk fotosintēzes un vairāk oglekļa dioksīda gaisā, un lielāku globālo sasilšanu. Teritorijas, kurās koki ir pilnībā izcirsti, maina vēja un gaisa masu kustību.

Ir grūtāk izaudzēt labu ražu vai noteiktas pārtikas produktu kultūras. Lai veicinātu augu augšanu, ir nepieciešams vairāk ķimikāļu. Dažas ķimikālijas, slāpeklā mēslojums izdala daudz SEG. Lauksaimniecības ķimikālijas piesārno pazemes ūdenus un apdraud dažādas dzīvnieku sugas. Augsnes noplicināšana rada CO₂.

Apdzīvotiem apgabaliem un iedzīvotājiem, infrastruktūrai tiek nodarīts plašs kaitējums, iet bojā cilvēki, daba tiek iznīcināta un vairāk sugu izmirst. Iedzīvotājus tas ietekmē nevienlīdzīgi, jo viņi dzīvo dažādās ģeogrāfiskajās atrašanās vietās (un tas nav atkarīgs no tā, cik lielā mērā viņi ir veicinājuši problēmas rašanos).

KO VARAM DART?

Samaziniet oglekļa emisijas un, samazinot SEG, nelaujet globālajai sasilšanai pārsniegt 1,5-2°C. CO₂ ir ļoti izplatīts, un galvenokārt tas rodas no fosilā kuriņāmā dedzināšanas. Tāpēc pārtrauciet dedzināt fosilos kurināmos un atbalstīt naftas un ogļu nozarī. Ieviesiet stingrus noteikumus rūpniecībā un transportam, kas ir galvenie piesārņotāji.

Samaziniet oglekļa emisijas, lai palēniņātu globālo sasilšanu un ledāju kušanu. Ledāji ir jāpasargā no cilvēku un rūpniecības darbībām, kas tos maina un tiem kaitē. Samaziniet piesārnojumu (dūmu dalījības) ledājos, kas paātrina kušanu.

Samaziniet oglekļa emisijas, lai ierobežotu globālo sasilšanu un ledāju kušanu.

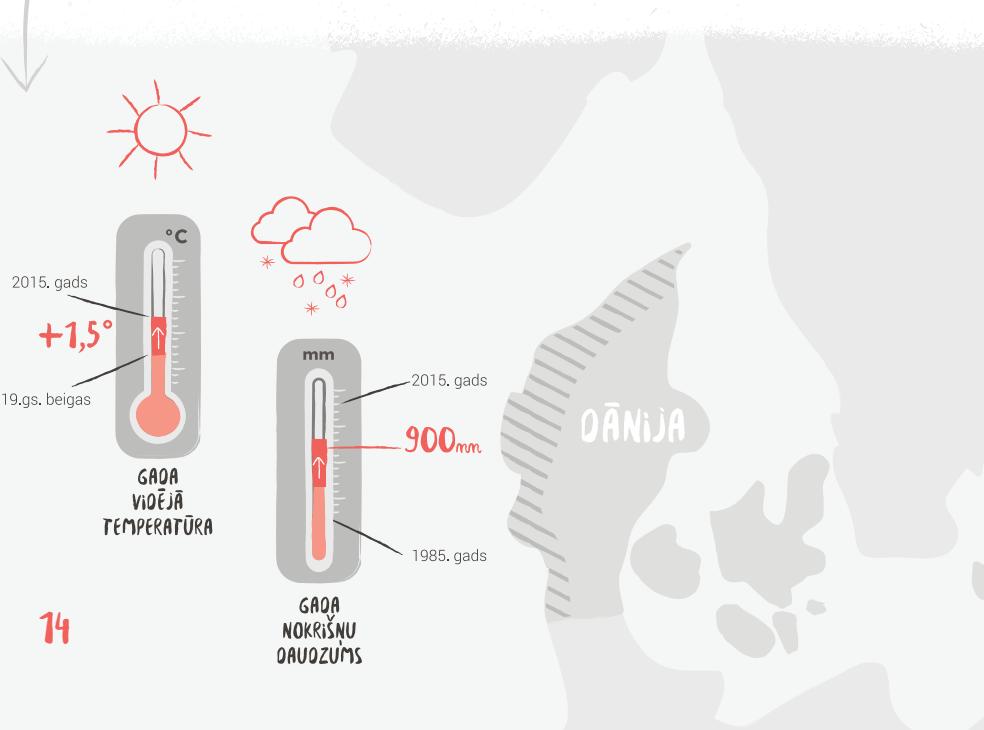
Aizsargājet mežus un kokus, mežsaimniecībā izmantojet ilgtspējīgas prakses. Stādiet kokus, apzāļumojiet vidi. Mazāk izmantojet koxsnī un papīru. Izmantojet tikai ilgtspējīgi audzētus kokus, papīru un koka izstrādājumus.

Pārtrauciet izcirst kokus un izmantot produktus, kas radīti mežu izcīšanas rezultātā (neilgtspējīga koksne, eļļa, sojas pupiņas). Praktizējiet un atbalstiet bioloģisko lauksaimniecību, bioloģiskos produktus, lai pasargātu augus no kuķainiem un slimībām vai lai stimulētu augšanu. Stādiet, lai apturētu eroziju.

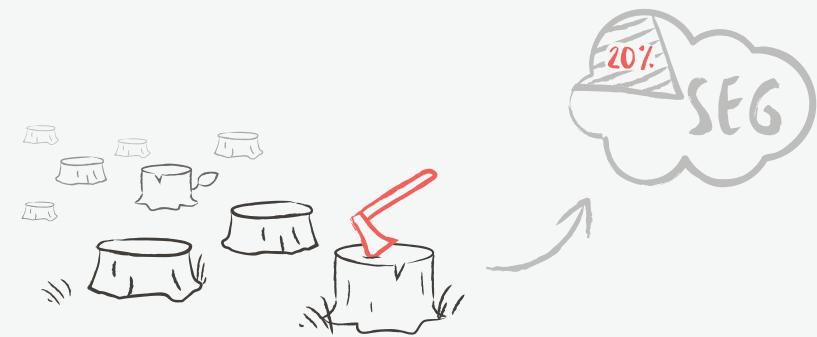
Samaziniet oglekļa emisijas! Mazāks fosilā kuriņāmā izmantojums, mazāk apmērā izcirsti koki utt. mazina globālās sasilšanas sekas. Tas ir vienkārši. Samaziniet emisiju daudzumu un pielāgojieties mainīgajiem apstākļiem.

Visu šo (un vēl citu) procesu apkopojuma rezultātā Zemes klimats mainās. Problēma ir tā, ka Zeme mainās, apdraudot to pasauli, kas mums ir zināma šobrīd. Ūdens trūkums un piesārņojums, sausums – tie izraisa badu. Arvien lielākam skaitam cilvēku ir jāpamet mājas vai viņu iztikas avots ir iznīcināts klimata pārmaiņu sekū dēļ. Okeānu paskābināšanās un ekosistēmu iznīcināšanas rezultātā izmirst sugas. Šie ir tikai daži piemēri.

Klimata pārmaiņas nenozīmē, ka klimats "vienkārši paliek siltāks". Dažās pasaules daļās tas nozīmē ne tik bargas ziemas. Savukārt citās tas nozīmē postošus tornado, sausumu, plūdus, karstuma vilņus vai daudz aukstākus, neierastus laika apstāklis. Dānijas rietumu daļā gada nokrišņu daudzums pārsniedz 900 mm, kas ir par 20-30% vairāk, ja salīdzinām ar situāciju pirms 30 gadiem. Vidējā temperatūra Dānijā kopš 19. gadsimta beigām ir palielinājusies par gandrīz 1,5°C. Baltkrievijā aptuveni 80% no visiem ārkārtas laika apstākļiem tiek piedzīvoti gada siltajā periodā. Valsts dienvidos klimata pārmaiņu rezultātā ir parādījusies jauna, siltāka klimata zona ar īsu un siltu ziemu un līdz šim ilgāko audzēšanas periodu.

14

"Koku izciršana un mežu iznīcināšana ir otrs galvenais oglekļa piesārnojuma cēlonis, kas rada 20% no siltumnīcas efektu izraisošo gāzu kopējā daudzuma."
FSC, 2015

Vairāk stundu, kurā spīd spoža saule, palielina ādas vēža risku un risku, ka dzimumzīmes pārtop audzējā. Dānijā ir visvairāk šāda veida vēža gadījumu visā pasaulē. Pēdējo 30 gadu laikā šis skaits ir trīskāršojies.

Tāpēc mēs nevaram pieņemt, ka bīstamas briesmas notiek tikai "tālā nākotnē". Tās jau notiek. Tagad.

Tas arī ir iemesls šo vadlīniju izstrādei. Mums ir nepieciešamas pārmaiņas, un tās ir nepieciešamas tagad. Citādi mēs apgrīzīsim planētu Zeme tādā attīstības virzienā, kas var arī neatbalstīt cilvēku dzīvību. Vismaz ne tā, kā mēs zinām šobrīd.

KĀDI IR RISINĀJUMI?

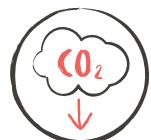
Zaļš dzīvesveids, ilgtspējīgi risinājumi, zaļāka ekonomika... Šo frāžu nozīme ir neskaidra. Bet, ja ir neskaidrība, pastāv risks falsificēt ekoloģiskumu, tas ir, izlikties, ka esam videi draudzīgi, vai izmantot kādas virspusējas un publiski pamanāmas prakses, tajā pašā laikā turpinot ierastās darbības.

Terminoloģija var būt mulsinoša, tāpēc piedāvājam vienu no iespējamām interpretācijām.

15

ATJAUNĪGĀ ENERĢIJA

OGLEKLĀ EMISIJU SAMAZINĀŠANA, ZEMLĀ OGLEKLĀ EMISIJU LĪMEŅA RISINĀJUMI

KLIMATA POLITIKA

ILGTSPĒJGS DZĪVESVEIDS

KAS TIEŠI TAS IR?

Enerģija no avotiem, kas nepārtraukti atjaunojas un ko līdz ar to neierobežo resursu noplicināšanās; tā rodas no dabas procesiem. Galvenie atjaunīgās enerģijas veidi ir saules enerģija, vēja enerģija, hidroenerģija, ģeotermālā enerģija un atjaunīgā biomasa.

Scenāriji, kas ietver dažadas iniciatīvas vai noteikumi, lai samazinātu CO₂ emisijas atmosfērā, galvenokārt patēriņot mazāk enerģijas, vairāk izmantojot atjaunīgo enerģiju un samazinot mežu izciršanu.

Veidi, kā samazināt SEG un pielāgoties klimata pārmaiņām, izmantojot politiskus instrumentus: likumdošanu, noteikumus, saistošus mērķus, subsīdijas. Par klimata pārmaiņām diskutē dažādos līmeņos, piem., ANO, ES, nacionālā un vietējā līmenī.

Dzīvesveids ir tas, kas samazina individuālā vai sabiedrības Zemes dabas resursu un personīgo resursu izmantošanu. Ilgtspējīgas dzīvošanas praktizētāji bieži cenšas samazināt savu oglekla pēdas nospiedumu, mainot transportēšanas metodes, enerģijas patēriņu un uzturu.

KĀDA IR TĀ LABĀ PUSE?

Šajos procesos iesaistītie enerģijas resursi ir neierobežoti un bez maksas; tie nav jāurbāk vai jāizrok tā, kā fosilie kurināmie. Tie ietver arī mazāk kaitīgo blakusproduktu, ko var pretstatīt neaptveramajām CO₂ emisijām no fosilo kurināmo dedzināšanas enerģijas ražošanai.

No enerģijas patēriņa samazinājuma iegūst visi. Līdz 2050. gadam 100% atjaunīgās enerģijas piegādes scenāriju pamatā ir 4. faktors par energoeffektivitātes palielināšanu, kas nozīmē, ka tikai 25% no pašreizējās enerģijas būs nepieciešama tam pašam pakalpojumam (apgaismojumam, telpu apkurināšanai, transportam utt.).

Tiesiskie noteikumi ir saistoši, un tie tiešām liek mainīt rīcību. Arī nodokļiem, subsīdijām un nacionālajiem mērķiem ir nozīme.

Ilgspējīgas dzīvošanas atbalstītāji cenšas vadīt savu dzīvi tā, lai tā atbilstu ilgtspējībai un būtu dabīgā līdzsvarā ar Zemes dabīgo ekoloģiju un cikliem un cienītu cilvēces attiecības ar Zemes dabīgo ekoloģiju un cikliem.

KO VARAM DART?

Izvēlieties enerģijas nodrošinātājus, kas atbilstoši piedāvā atjaunīgo enerģiju, uzstāda saules paneļus vai vēja generatorus. Savā mājā izmantojiet un veiciniet atjaunīgo enerģiju (piem., apkures sistēmu, kas izmanto saules enerģiju).

Piedalieties NVO informatīvajās kampaņās, lai sabiedrību informētu par to, ko varat darīt mājās un kādas ir pieejamās atbalsta shēmas. Samaziniet pašu radīto ietekmi, piem., izmantojiet LED apgaismojumu, velosipēdu, sabiedrisko transportu, retāk lidojiet un kompensējiet savas emisijas, piemēram, no lidojumiem.

Esiet aktīvi un atbalstiet savu NVO. Iesaistieties noklausīšanās pasākumos, petīcijās, debatēs, ekspertu komandās. Izteiktākai pilsoniskās sabiedrības iesaistei ir jālīdzsvaro fosilo kurināmo nozares lobijs.

Dzīvot vai nedzīvot ilgtspējīgi – tā ir izvēle, kas jāizdara ikvienam. Sava dzīvesveida un ieradumu mainīšana prasa pūles, bet galu galā tas ir tā vērts. Tas var būt jautri un moderni. Dariet to kopā! Palīdziet citiem rast atbildes uz daudzajiem "kāpēc".

NODALĪŠANA

DABAS AIZSAROZĪBA, BIOLOGISKĀ DAUDZVĒIDĪBA

APZINTĪGI TĒRINI

PIELĀGOŠANĀS KLIMATA IZMĀNĀM

KAS TIEŠI TAS IR?

Izvēle neatbalstīt fosilā kurināmā uzņēmumus un neinvestēt tajos, proti, naftas, gāzes un ogļu nozarē, kā arī citos uzņēmumos, kas būtiski ietekmē vidi.

Globālā sasilšana, gaisa piesārņojums (piemēram, skābais lietus) un tas, ka cilvēki pārāk bieži apmeklē aizsargātus apgabalus, vāc augus un iejaucas dzīvajā dabā, piemēram, putnu ligzdošanas laikā, kaitē dabai un bioloģiskajai daudzveidībai.

Rūpīgāk izvērtējiet to, kam tērējat naudu, jo pirkšana un investēšana atbalsta uzņēmumus un ražotājus un to, kādā veidā viņi izvēlas strādāt.

Augstāku dambju būvniecība (Nīderlandē), kanalizācijas sistēmu kapacitātes palielināšana (Dānija), pilsētas parku izveide, zāļie jumti, cilvēku māju pārvietošana no zemiem apgabaliem pie jūras, laukaimniecības programmu mainīšana.

Iepriekš teiktais vienkārši paskaidro klimata pārmaiņas un saistītos globālās vides procesus. Šo vadlīniju noslēgumā ir sniegti avoti saraksts, kur atradīsiet detalizētāku informāciju.

Galvenais, kas jāatceras – šie fakti un skaitļi ir brīdinoši, bet tie arī norāda uz skaidru nepieciešamību un iespēju mainīt savu rīcību.

KĀDA IR TĀ LABĀ PUSE?

Ja pārtrauksim investēt to produktos un izmantot tos, liela daļa kalnrūpniecības un naftas/gāzes ieguves uzņēmumu tiks slēgti. Bez ieguldījumiem fosilā kurināmā piegāde pakāpeniski samazināsies.

Iepazīstot aizsargātās augu un dzīvnieku sugars, cilvēku uzzina arī par to dzīvotnēm vai nepieciešamību aizsargāt.

Ja pārtrauksim izmantot produktus, liela daļa kalnrūpniecības un naftas/gāzes ieguves uzņēmumu tiks slēgti.

Pielāgošanās var palīdzēt tikai līdz zināmam apmēram, ja laicīgi ierobežojam globālo sasilšanu.

KO VARAM DARTT?

Izmantojiet un atbalstiet bankas/pensijs fondu, kas investē videi draudzīgi. Lai mainītu politiku, un lai saglabātu labāku apkārtējo vidi, lobējet bankas/pensijs fondu un citus investorus.

Samaziniet globālo sasilšanu un gaisa piesārņojumu un būvējiet infrastruktūru (piem., dabas takas), kas jauj individus koncentrēt konkrētās teritorijās, tā aizsargājot pārējo teritorijas daļu.

Pērciet godīgas tirdzniecības produktus, lietotus, bioloģiskus produktus, pārstrādājiet, otrreizēji pārstrādājiet, izmantojiet ilgtspējīgu transportu, izmantojot šīs vadlīnijas pasākumu organizēšanā :)

Informējiet citus par to, ka, jo vairāk tagad samazinām CO₂, jo mazāk būs jāpielāgojas.

Ir daudz veidu, lai uzlabotu to, kā mēs attiecamies pret Zemi un kādus apstāklus mēs paši kā cilvēce sev radām. Būtiskākais ir ar kaut ko sākt. Sākt jebkura vietā.

Tāpēc tagad aplūkosim pasākumu plānošanu un īstenošanu!

Komandas
izveide un lēmumu
piemērīšana
(plānošana, saziņa)

Vieta un
kā tūt norķūsim
(norises vieta, resursi,
transports)

Ko darēsim un
kas būs nepieciešams
(aktivitātes, pārtika, materiāli)

Kāds būs rezultāts
(saziņa, atkritumi,
aktivitātes)

PASĀKUMA PLĀNOŠANA

Šajā nodaļā ir aplūkots tas satraucošais brīdis, kad rodas idejas un ir jāizdara daudz izvēlu. Neatkarīgi no tā, vai plānojat pasākumu 5 vai 50 dalībniekiem, un no tā, vai norises ilgums būs viena diena vai divas nedēļas, visticamāk, tā īstenošanai veltīsiet daudz laika un pūlu. Mērķi, saturs, praktiskās nianes, iesaistītie cilvēki, izmaksas... visi mazākie pasākuma aspekti.

- Plānošanas stadijā jums būs jāpieņem daudz lēmumu par šajās vadlīnijās aprakstītajām tēmām. Būtībā tas, cik daudz padomu un savu klimatam draudzīgu ideju spēsiet īstenot, ļoti lieлā mērā ir atkarīgs no tā, kā pasākumu plānosiet. Tāpēc, pirms iedzīlināties pasākuma realizēšanā, plānošanas posmā ir vērts izvērtēt dažus jautājumus.

NOSKAŅOŠANĀS UZ VIENAS NOTS

Ir vērts tikties ar komandu, lai pārrunātu pāris faktu un skaitļu vai vienkārši to, kāpēc jūs domājat, ka ir svarīgi rīkoties saistībā ar šajās vadlīnijās minētajām problēmām.

Visticamāk, jūsu komandas biedri ievēros apņemšanos vai īstenos klimatam draudzīgu praksi, ja viņi zinās, kāds ir prakses iemesls un kādu labumu tas sniegs. Ir labi, ja jūsu komandas biedri spēj to apskaidrot dalībniekiem un atbalstītājiem. Pārliecinieties, ka iesaistītie cilvēki – no brīvprātīgajiem līdz finansētājiem un aicinātājiem runātājiem un jūsu organizācijas atbalstītājiem – apzinās jūsu centienus un to, kāpēc tie ir būtiski. Rādiet piemēru un iedvesmojiet citus darīt savu darbu!

Tomēr neuzeaucieties, ja ne visi būs sajūsmā par dažu ieradumu un prakses mainīšanu. Koncentrējieties uz tiem, kuri to vēlas darīt, un redzēsiet, kur tas jūs aizved.

IZMANTOJET, PĀRBAUDIET, EKSPERIMENTĒJET

Plānošanas posms var būt lielisks testa lauks, kurā pārbau-dīt idejas, ko vēlaties īstenot saistībā ar pasākumu. Tas ļauj vis-pirms pārbaudīt idejas mazākā mērogā, lai redzētu veiksmīgos aspektus un tos, kuros var rasties kādas problēmas. Šādi jūs jau iegūsiet reālu pieredzi, no kā mācīties un ko izmantot pasākuma organizēšanā.

Tas attiecas ne tikai uz noteiktām aktivitātēm, bet arī uz to, kā organizējat plānošanas tikšanās, ikdienas darbu birojā vai komandas darbu un pat jūsu personīgos ieradumus. Eksperimentējet, lai atklātu sev ko jaunu (piemēram, to, kur nopirkt godīgas tirdzniecības kafiju) un būtu labāk gatavi izmantot noteiktas prakses savā pasākumā un organizēšanas darbā.

ZINIET, KO UN KĀPĒC DART

Lēmumu pieņemšana jūs var nostādīt dažādu dilemmu priekšā. Iespējams, atradīsiet ideālu norises vietu, bet pēc tam nāksies panākt kompromisu par izmaksām un transporta oglekļa pēdas nospiedumu, jo vieta būs tālu. Vai būs atrasts ēdinātājs, kurš izmanto vietējos produktus, bet nenodrošina veģetārās maltītes. Kā jau dzīvē notiek, bieži nav universālas atbildes vai viena pareizā risinājuma, kā kaut ko darīt. Jums pašiem ir izvēles iespējas un jārada sava pieeja.

To pašu var teikt par pasākuma izmaksām. Bioloģiski no-ārdāmi materiāli, visticamāk, būs dārgāki par plastmasas krū-zītēm un šķīvjiem. Tomēr, ja atspirdzinājumam pasniegsiet krā-na ūdeni ar piparmētru vai gurķiem pudelēs pildīta ūdens vai dzirkstošu dzērienu vietā, ietaupīsiet naudu. Pastāv atkārtoti izmantojamas lietas, kurās ir vērts investēt (kā ērti transpor-tējamī atkritumu šķirošanas konteineri, otreiz pārstrādājami lielformāta papīra rulli), bet jums būs jāizvēlas. Atcerieties, ka, iespējams, ir jāveic izpēte pirms finansētāja meklēšanas, lai ap-

zinātos izmaksas un ietvertu tās budžetā, īpaši tad, ja mēģināt kaut ko jaunu.

Vēlreiz izvērtējet atkritumu dzīves ciklu. Ja atkritumi ne-tiks otrreizēji pārstrādāti vai novietoti poligonā, bet tiks sadedzi-nāti, nav vērts pirkst dārgu plastmasu, kas bioloģiski noārdās.

LIELAIS SĀKUMS UN KOMANDAS SAGATAVOŠANA

- Apdomājiet, kuras vides tēmas visvairāk vēlaties īemt vērā?
- Izvērtējiet, kuras jomas saistībā ar jūsu pasākumu visvairāk varētu ietekmēt vidi.
- Izspriediet, kuras tēmas vai padomus varat vienkāršāk vai ar prieku īstenot.
- Samaziniet tēmu un padomu skaitu un izveidojiet sarakstu ar ieteikumiem, ko cerat īstenot saistībā ar pasākumu.
- Pārrunājiet izveidoto sarakstu ar komandu un paskaidrojiet, kāpēc tam ir nozīme.
- Ja nepieciešams, rīkojiet komandas darbsemināru, lai tās biedri iepazītos ar praksi, ko vēlaties izmantot, un justos labi.
- Sadaliet uzdevumus un pienākumus, pārliecinoties, ka kāds pārrauga klimatam draudzīgu izvēlu īstenošanu.

TIKŠANĀS

24

- Izmantojiet norunātos principus un praksi, lai iegūtu pieredzi, un pierodiet pie jauniem darbības veidiem (piem., baltā tāfele papīra lapu vietā; klimatam draudzīgs iepakojums; ūdens taupīšanas pasākumi; transporta radītais pēdas nospiедums; vietējas sezonālās uzkodas, dzeramais krāna ūdens utt.).
- Daļu darba paveiciet, izmantojot tiešsaistes rīkus un telefoni, lai samazinātu transporta un komunālās izmaksas un

izdevumus par materiāliem, kas rastos, ja tiktu rīkotas personīgas tikšanās.

- Izvērtējiet tikšanos organizēšanu vietās, kurās demonstrē vai kas atbalsta klimatam draudzīgus risinājums.

BIROJA DARBAM IR NOZĪME

- Samaziniet drukāšanas apjomu: drukājiet mazāk, samaziniet lapu malas, samaziniet fonta izmēru, drukājiet lapas abās pusēs.
- Piezīmēm vai iekšējo dokumentu drukāšanai lietojiet jau iepriekš izmantotas papīra lapas (veci plakāti, pārliekamo lapu tāfeles, izdrukas).
- Kad vien iespējams, izmantojiet baltās tāfeles, tāfeles, ekrānu kopīgošanu un projekcijas, nevis papīru.
- Iegādājieties otrreizēji pārstrādātu vai ar ekomarkējumu (piem., FSC) atzīmētu papīru un kancelejas preces no otrreizēji pārstrādātiem materiāliem.
- Biroja ēkā īstenojiet ūdens un elektrības taupīšanas pasākumus, tostarp īemot vērā biroja tehnikas energoefektivitāti.
- Uzkodām un tējai vai kafijai sagādājiet vietējos produktus vai tos, kas tiek realizēti godīgā tirdzniecībā, un izmantojiet atkārtoti lietojamus šķīvjus, krūzes un virtuves piederumus.
- Organizējiet savu atkritumu šķirošanas sistēmu.
- Izvērtējiet koplietošanas, aizņemšanās un pārstrādes iespējas vai atbilstošos gadījumos iegādājieties lietotas preces.

skatīt nodalju
"Materiāli,
nodrošinājums
un pakalpojumi"

skatīt nodalju
"Enerģija un ūdens"

skatīt nodalju
"Pārtika"

skatīt
nodalju
"Atkritumi"

25

NAUDA UN FINANSĒŠANA

*skatīt nodalū
"Materiāli,
nodrošinājums
un pakalpojumi"*

- Ietaupiet naudu, gudri izmantojot resursus, pērkot lietotas preces par lētāku cenu vai iegūstot preces bez maksas, koplietojot tās ar citām organizācijām.
- Izpētiet klimatam draudzīgus pašu spēkiem īstenojamus (DIY) risinājumus vai pārstrādes risinājumus, lai samazinātu izmaksas.
- Izvērtējiet klimatam draudzīgu risinājumu papildu izmaksas un ietveriet tās budžetā jau plānošanas stadijā.
- Iespējamie finansētājiem pastāstiet par saviem plāniem izmantot klimatam draudzīgus risinājumus un paskaidrojiet ar tiem saistītās izmaksas un ietaupījumus.
- Izvērtējiet sava pasākuma finansējuma avotus, partnerus un piegādātājus, ar ko sadarbojaties. Pārliecinieties, ka tie atbilst jūsu principiem un tam, ko jūs atbalstāt.
- Pārbaudiet, vai ir nodibinājumi vai institūcijas, kas īpaši atbalsta klimatam draudzīgu praksi un varētu sniegt dalēju finansējumu vai citādāk palīdzēt jūsu pasākuma organizēšanā.

SVARTGA IR ATIEKSME

- Kaut arī problēma ir draudoši nopietna, jums pašiem tādiem nav jābūt. Ľaujiet sev un citiem ar prieku mainīt ieradumus un saprast, kāda ir personīgās rīcības ietekme.
- Koncentrējieties uz to, ko varat izdarīt un ko izdarīsiet, bet nevainojiet sevi par lietām, ko šobrīd neverat izmantot. Viss ir kārtībā, ja rīkosieties pakāpeniski. Tā tas patiešām ir!

- Prioritārā secībā sakārtojiet idejas, ko īstenosiet. Padomājiet par vienkāršāko darbību pašreizējā situācijā, kas sniedz lielākas priekšrocības ilgtermiņā un kam attiecībā uz oglekļa samazinājumu ir lielākā ietekme.
- Noturība: pakāpeniski savā praksē ieviesiet arvien vairāk padomu un paņēmienu ikdienas darbam un pasākumu organizēšanai.
- Domājiet ilgtermiņā: tas ir attiecināms gan uz panāktajām izmaiņām, izmantojot klimatam draudzīgu praksi, gan uz izmaiņām, ko sākat izmantot savā organizācijā. Šobrīd varbūt šķiet, ka izmaiņas ir nelielas, bet vēlāk sapratīsiet, ka tās ir nozīmīgas.
- Sekojiet līdzi izmantotajai praksei un ieviestajām pārmaiņām. Citādi, iespējams, nepamanīsiet vai vēlāk nemācēsiet paskaidrot to, kas ir panākts.
- Noteikti atzīmējiet būtiskākos sasniegumus savā ceļā, lai klūtu klimatam draudzīgāks, un par to informējiet savu komandu un citus.

ATRAŠANĀS VIETA, NORISES VIETA UN IZMITINĀŠANA

Pasākuma norises vietas un/vai izmitināšanas vietas un veida izvēle ir viens no pamata lēmumiem daudzu iemeslu dēļ, tostarp ņemot vērā, cik ļoti klimatam draudzīgs būs jūsu pasākums. Padomājiet par dažādiem aspektiem, kam ir nozīme norises vietas izvēlē un atcerieties par iespējām īstenot zema oglekļa emisiju līmena risinājumus, kas ir raksturīgi katrai jūsu izvērtētajai vietai.

ATRAŠANĀS VIETA: PIEJAMĪBA VAI CITAS PRIEKŠROCTBAS

Atkarībā no pasākuma tēmas, dalībnieku skaita un attāluma, kādu dalībnieki mēros, ir jāizvērtē pasākuma formāts un arī aktivitātēm nepieciešamā vieta.

Ja plānojat pasākumu, kurā dalībnieki nakšņos, kurā ir pieejama vietējā pārtika, dabas materiāli radošajām darbnīcām un plaši pieejama vieta ārpustelpas aktivitātēm, meklējiet vietas priekšpilsētās vai tālu no pilsētu centra.

Ja dalībnieku aktivitātē varētu būt ļoti liela un/vai pasākums pieļauj dalībnieku skaita mainīšanos un dalībnieku apvienošanos dažādos programmas posmos, pārliecinieties, ka atrašanās vieta ir stratēģiska un ļoti ērti sasniedzama.

Ja vēlaties aicināt cilvēkus atstāt automašīnas mājās, ir būtiski izvēlēties centrālu atrašanās vietu, ko ērti un droši var sasniegt gan kājāmgājēji, gan velosipēdisti, gan sabiedriskā transporta izmantotāji.

Ja pasākums ilgs vairākas dienas, padomājiet par dalībnieku labsajūtu. Vai tuvumā ir zaļā zona, vai gaisa kvalitāte ir laba? Vai apkārtne ir droša? Vai apkārtne kaut ko liecina par vietējo sabiedrību vai arī tā sniedz iespējas mijiedarboties ar vietējo sa biedrību?

Atcerieties, ka savas (un finansētāju) naudas tērēšana ir ieguldījums, ar ko jūs atbalstāt arī vietējo ekonomiku un īpaši tos, kuru pakalpojumus vai preces pērkat. Atrašanās vietas izvēli var ietekmēt arī sociālie un ekonomikas faktori, piemēram, ar mērķi atbalstīt vietējo kopienu.

Ja nevarat izmitināt dalībniekus tieši pasākuma norises vietā, mēģiniet atrast vietu, kas var būt gan norises, gan izmitināšanas vieta, kas ievēro dažus zema oglekļa emisiju līmeņa principus un kas viena no otras ir gājiena attālumā (vai sasniedzama ar velosipēdu), lai nebūtu jaizmanto cits transports.

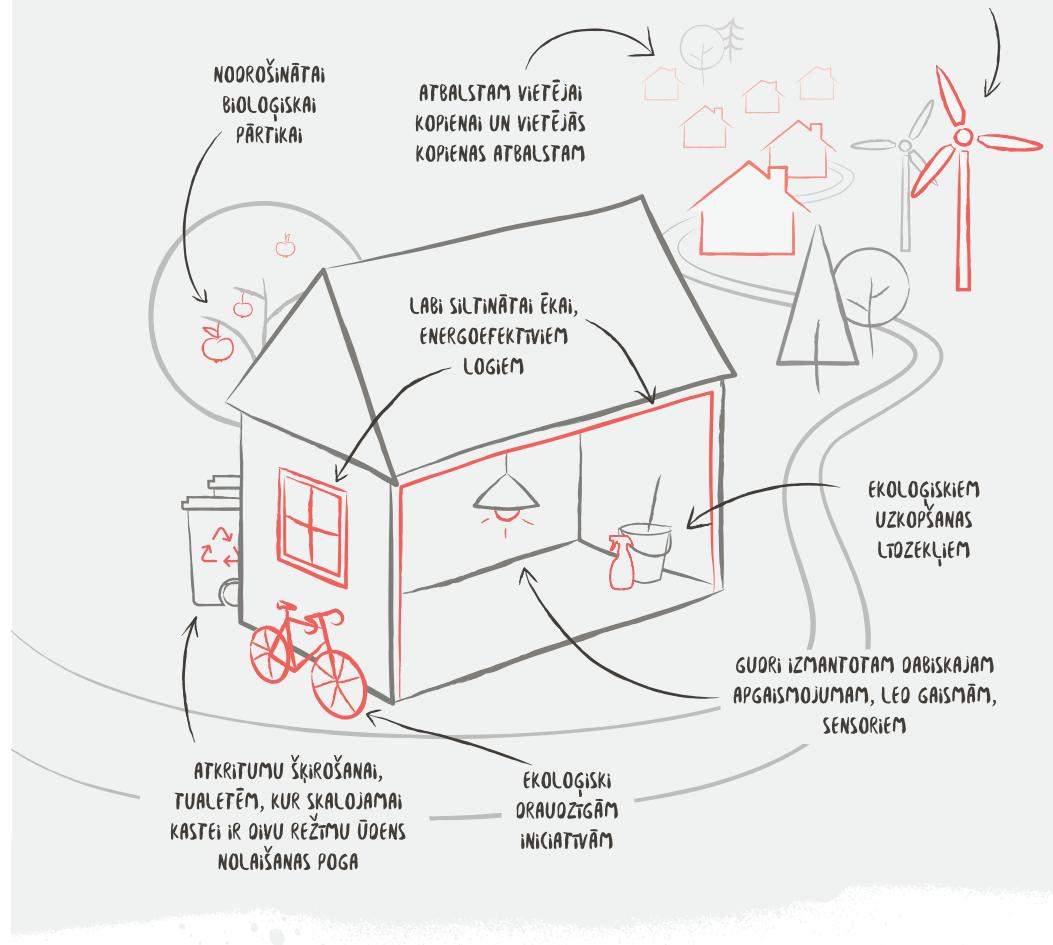
Praktiski pārbaudiet, cik pieejama iespējamā norises vieta ir cilvēkiem ar īpašām vajadzībām (ar redzes traucējumiem, ar ierobežotām kustības spējām, izteiktām alerģijām utt.). Sociālā daudzveidība un pilnīga līdzdalība ir būtiski ilgtspējības principi!

NORISES VIETAS VĒRTĪBAS UN PRAKSE

Lielākajai daļai norises vietu ir sava aura, kas ir atkarīga no to pārvaldnieku idejām vai dzīvesveida.

- Mēģiniet atrast norises vietu, kurā varat demonstrēt zema oglekļa emisiju līmeņa risinājumu praksi un/vai inovatīvas tehnikas, kas šajā norises vietā tiek izmantotas.
- Par savām vēlmēm pastāstiet norises vietas īpašniekiem, un mēs ticam, ka vairums īpašnieku būs atsaucīgi jūsu īpašajiem lūgumiem.
- Varbūt varat atrast norises vietu, kas ir saistīta ar organizāciju vai kopienu, kas darbojas kāda laba mērķa vārdā: īpaša

IZVĒLOTIES ATRAŠANĀS VIETU, PIEVĒRSIET UZMANĪBU:

ENERĢIJAS PIEGĀDEI
NO ATJAUNINGAMI
RESURSIEM

uzmanība veltīta viesu labsajūtai, notiek kopienas pasākumi, tiek stādīti koki vai atbalstīta labdarība vai aktīvistu grupa.

- Norises un izmitināšanas vietu iespēju atlasīšanai ir derīgi pārbaudīt iespējamos sertifikātus vai apbalvojumus, piemēram, par zaļo atslēgu, ekotūrismu, ilgtspējīgu tūrismu.

"TEAM DECARBONIZE"

ierosina izvēlēties kādu no tālāk minētajiem:

Green Key

Zaļā atslēga jeb **Green Key** (līdz 2009. gadam *Den Grønne Nøgle*) – starptautisks ekomarķējums izmitināšanas un konferenču centriem.

Vairāk: www.green-key.org.

Zaļais sertifikāts – nacionālais tūrisma ekomarķējums Latvijā. Vairāk: www.celotajs.lv

Baltais stārkis jeb **Belij Aist** – tūrisma ekomarķējums Baltkrievijā.

Dānijas Zelta, sudraba un bronzas ekomarķējums – nacionālais tūrisma ekomarķējums Dānijā. Vairāk: www.oekologisk-spisemaerke.dk

"TEAM DECARBONIZE" iesaka:

viesu namu "Koinonia". 2015. gada maijā "Team Decarbonize" organizācijas tikās Baltkrievijā, kas notika netālu no Minskas vietā, kurai ir Baltā stārķa sertifikāts, kanalizācijas attīrišanas sistēma, saules kolektors un baterijas, LED apgaismojums, šķirotu atkritumu vākšanas nodrošināšana.

Atjaunīgās enerģijas centrs "**Nordic Folkecenter for Renewable Energy**" apkopo demonstrāciju, pētniecību un konferenču centru lielā parkā. Tāpat tur ir izstāžu un testa stacijas nelielām vējdzirnavām, saules termālie kolektori, saules fotoelementi, zaļo noteikūdeņu attīrišanas sistēma, biokupols, elektriskie velosipēdi, ar augu eļļu darbināmas automašīnas. Vairāk: www.folkecenter.net

Ja norises vieta īsti neatbilst jūsu vajadzībām un vēlmēm:

- runājiet ar īpašniekiem par uzlabojumiem vai papildu pakalpojumiem, ko viņi varētu piedāvāt jūsu pasākuma norisei. Iesakiet risinājumus, ko varētu izmantot un kas, iespējams, viņus iedrošinātu mēģināt kaut ko jaunu. Ieklausieties tajā, ko viņi saka par sarežģītas īstenošanas ierobežojumiem vai iemesliem. Tā jūs arī mācīsieties un, iespējams, radīsiet viņos interesi pamēģināt ieviest praksi darbā!
- dariet visu pats. Šajās vadlīnijās ir ļoti daudz padomu, kurus varat īstēnot pats, ja norises vieta nenodrošina konkrētus pakalpojumus. Izvietojiet atgādinājuma zīmītes par ūdens taupīšanu, atvediet savas atkritumu šķirošanas tvertnes, pats pēc saviem ieskatiem organizējet pārtraukumus uzkodām un dzērieniem. Nekautrējieties!

Visbeidzot sastādīet savu sarakstu ar kritērijiem norises un izmitināšanas vietas izvēlei un ar to arī sāciet. Tālākās nodaļas sniegs arī citas idejas par to, ko meklēt labā norises vietā un kādu praksi pašiem vajadzētu mēģināt ieviest.

LIELISKĀS IESPĒJAS ĀRPUS TELPĀM

- Ja apsverat iespēju organizēt pasākumu ārpus telpām dabā, padomājiet par to, kā nodrošināsiet vajadzības un tādas lietas kā dzeramo ūdeni, ēdienu gatavošanu/ pasniegšanu, pietiekami ērtu nakšņošanu, medicīnisko palīdzību un to, lai nekādā veidā negatīvi neietekmētu apkārtņi.
- Daļu infrastruktūras varat sagatavot paši, piemēram, novietot krāna ūdens tvertni ārpustelpu pasākumam.

VIETAS IZVĒLES KRITĒRIJI

- Saprātīgs attālums lielākajai daļai dalībnieku.
- Ērti un droši sasniedzama ar kājām, velosipēdu, attālums līdz sabiedriskā transporta pieturai (ideālā gadījumā vilciens vai sabiedriskais autobuss).
- Norises vieta ir arī nakšņošanas vieta, vai arī tās viena no otras ir attālumā, ko var mērot kājām.
- Attālums līdz nepieciešamajiem nodrošinājumiem (svaigi vietējie pārtikas produkti, materiāli, kurus ir grūti transpōtēt).
- Atrašanās vieta un apkārtējie objekti kaut kādā ziņā ir saiti ar pasākuma tēmu vai mērķiem.
- Tiešā apkārtne veicina dalībnieku labsajūtu (piem., zaļā zona, zems trokšņu līmenis, nav traucējumu).
- Iespējas mijiedarboties ar vietējo kopienu.
- Attālums līdz ārkārtas dienestiem (neatliekamās palīdzības dienests, slimnīca, ugunsdzēsēji).

VĒRTĪBAS UN PRAKSES

*skaitīt nodalī
"Enerģija un ūdens"*

- Norises vieta īsteno pasākumus, lai taupītu resursus, t.sk. ūdeni, elektrību, energiju apkurei.
- Vai vietā tiek izmantota atjaunīgā enerģija vai to pat ražo, izmantojot saules panelus vai vēja turbīnas, vai ražo hidraulisko energiju?
- Vai vietā ir dabai draudzīga noteikūdeņu apsaimniekošanas sistēma?

- Vai tiek šķiroti atkritumi? Vai ir pašiem sava komposts?
- Vai tiek nodrošinātas iespējas ēdienu sagatavošanai uz vietas vai ēdināšana.
- Vai ir pieejama veselīga, sabalansēta ēdienvārtiņš veģetāriem vai vegāniem?
- Vai pārtikas produkti ir iegādāti tuvējā apkārtnē vai lielveikalā, kurā tirgo importētas preces? Varbūt vietas īpašnieki atbalsta vietējo un/vai bioloģisko saimniecību un izmanto godīgas tirdzniecības produktus? Varbūt viņiem ir pat sava dārzs, kurā audzēt virtuvei nepieciešamo?
- Telpās ir daudz dabiskā apgaismojuma. Tas ne tikai uzlabo garastāvokli un palīdz koncentrēties, bet arī ietaupa elektroenerģiju!
- Kādas preces viņi izmanto? Vai viņiem rūp ekoloģiskas preces (ziepes, šampūni, tīrāmie līdzekļi utt.), izmantojot iespējamī mazāk kīmikālijas?
- Vai viņi ir izmitinājuši cilvēkus ar īpašām vajadzībām, un vai ir bijušas kādas sūdzības?
- Vai organizētājiem viņi piedāvā kādu aprīkojumu un materiālus (bez maksas vai par pieņemamu cenu)? Vai uz vietas ir pieejams aprīkojums (projektors, liels ekrāns), videi draudzīgi materiāli (piem., otrreizēji pārstrādāta papīra rulli tāfelēm vai baltā tāfele), kas palīdz jums ietaupīt laiku un, iespējams, arī naudu, lai mazāk lietu būtu jātransportē uz pasākuma norises vietu?
- Vai netālu ir kādi atpūtas vai izpētes maršruti vai takas? Vai viņi apzinās, ka dabiskā apkārtne ir jāuzlabo, un vai viņi tajā investē?

*skaitīt
nodalī
"Pārtika"*

36

Ūdens un enerģija ir divi "smagsvari", ja runājam par resursiem un ietekmi uz vidi. Tie ir nepieciešami tik daudzos ikdienas procesos, ka mēs bieži pat neapzināmies to izmantošanu.

Atkarībā no jūsu organizētā pasākuma veida resursu apjoms var krasi atšķirties. Tomēr vispārīgie mērķi ir tie paši: mazināt enerģijas un ūdens patēriņu pasākuma laikā un izmantot un atbalstīt paraugprakses, piemēram, energoefektivitāti, ūdens saglabāšanu un atjaunīgās enerģijas izmantošanu.

ENERĢIJAS RAŽOŠANA UN IZMANTOŠANA

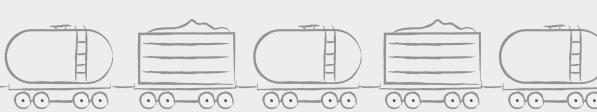
Kā tiek ražota enerģija? Ideālā gadījumā to ražo no atjaunīgiem avotiem, kas pastāv dabā: vēja, saules, ūdens un biomasas (koksnes, salmu, kūtsmēslu utt.) ilgtspējīgas izmantošanas. Tomēr šobrīd vairums elektrības tiek ražota termoelektrostacijās, dedzinot fosilos kurināmos (t.i., ogles, kūdru, dabasgāzi, naftu). Eiropā ir oglu stacijas, kas katru gadu izdala vairāk nekā 30 miljonus tonnu CO₂! Šādas elektrostacijas palielina gaisa piesārņojumu un risku veselībai, rada daudz SEG emisiju un var arī piesārņot ūdeni. Vecās un neefektīvās oglu elektrostacijas ir ļaunākie piesārņotāji.

Elektrību var ražot arī kodolreaktori, kas, normāli darbojoties, rada nelielu piesārņojumu, bet to problēma ir radioaktīvā radiācija, kas rodas negadījumu, kodoldegvielas ražošanas un atkritumu apsaimniekošanas laikā. Pastāvīgs risinājums kodoļatkritumu problēmai vēl nav rasts.

37

Pasaules enerģijas sistēmām ir jā piedzīvo milzīgas pārmaiņas. Ogles, nafta un dabasgāze, kas darbina lielāko daļu elektrības ražošanas iekārtu, rada vairāk nekā trešdalu no globālajām siltumnīcas efektu izraisošo gāzu emisijām.

United Nations Environment Programme (Apvienoto Nāciju Vides programma), The Emissions Gap Report, 2012

EKOenergy ir elektroenerģijas markējums, ko pārvalda Eiropas "EKOenergy" tīkls; tas apvieno vairāk nekā 30 vides jomas NVO no vairāk nekā 20 Eiropas valstīm. Šis ir vienīgais elektroenerģijas markējums, kas radies Eiropas līmeņa konsultāciju procesā, darbojoties visā Eiropas tirgū. To atzīst ieinteresētās puses visās Eiropas valstīs. Vairāk: www.ekoenergy.org

Enerģija ir ne tikai elektrība, bet arī apkure (ēku apsildīšana, apkure nozarēs) un enerģija transportam. Centralizētā apkure nozīmē, ka apkures stacijās, kas var būt koģenerācijas stacija, ražo karsto ūdeni, kas savukārt ražo elektrību un siltumu. Apkures ilgtspējīgās formas ir saules siltumenerģija, ģeotermāla siltumenerģija un ilgtspējīga biomasa, un zināmā mērā arī siltumsūknī, kas ir ļoti efektīvs veids, kā elektrību izmantot sildīšanai. Neilgtspējīgas apkures formas ir apkurināšana ar fosilo kurināmo, piemēram, ar naftu, gāzi, oglēm un kūdru.

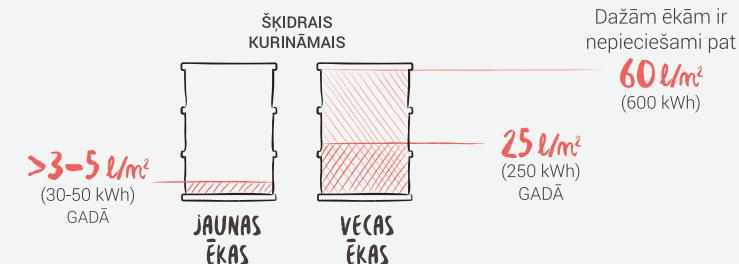
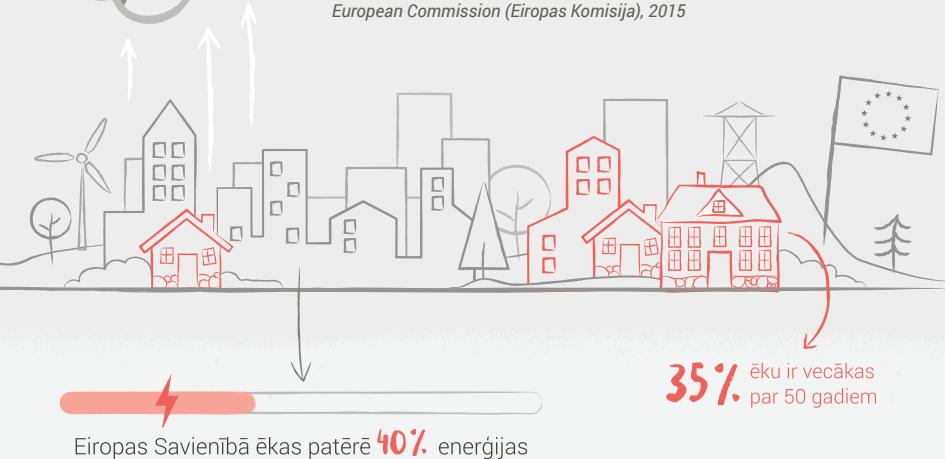
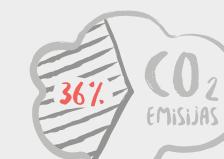
par to, kāpēc tas ir tik ļoti nepieciešams, skatī nodalju "Zeme, mūsu mājas"

38

Tātad, ja ir iespēja izvēlēties atjaunīgo enerģiju, tad to arī izvēlieties! Atbalstiet šīs tik ļoti nepieciešamās pārmaiņas. Ja šādas izvēles iespējas nav, noteikti dariet visu iespējamo, lai ietaupītu enerģiju un lai pieprasījums pēc enerģijas samazinātos, tā mazinot enerģijas ražošanas ietekmi.

Uzlabojot ēku energoefektivitāti, mēs varētu samazināt ES kopējo enerģijas patēriņu par 5-6%, kā arī par apmēram 5% samazināt CO₂ emisiju apjomu."

European Commission (Eiropas Komisija), 2015

Zalās enerģijas iegāde: ES ir atļauta elektrības mazumtirdzniecības konkurence, un jūs varat iegādāties zalās enerģijas produktu no alternatīva elektrības piegādātāja.

Lielāko daļu elektrības nodrošina tīkls (kas ir savienots reģionālā vai valsts elektrības kabeļu sistēmā), tomēr pasākumam elektrību var ražot arī statiskie vai pārvietojamie enerģijas generatori. Tāpat varat atrast norises vai izmitināšanas vietas, kur enerģija tiek ražota pašu patēriņam, izmantojot saules paneļus, saules baterijas vai nelielas hidrauliskās elektrostacijas.

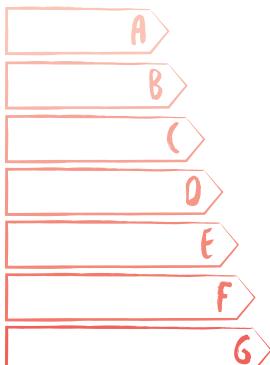
39

ĒKU UN IERTĀ ENERGOEFEKTIVITĀTE

Energoefektivitāte aptver tādas jomas kā apgaismojumu, apkuri un dzesēšanu, kā arī elektroierīces. Un vienmēr ir divi ieguvumi: mazāk emisiju nozīmē tērēt mazāk naudas.

Energoefektīvu ierīču izvēle:

EFEKTIVĀKA
ELEKTROIERĪCE

MAZĀK EFEKTĪVA
ELEKTROIERĪCE

ES enerģijas markējums / ES Ekodizaina direktīva: Kampaņa "CoolProducts"

Eiropas Savienībai ir divi politikas rīki, lai veicinātu mājsaimniecības un komercprodukta veiktspēju: ekodizains un enerģijas markējums. Šie noteikumi veicina labāku produktu ražošanu, nekaitējot nozarei un neizraisot preču cenu pieaugumu. Mērķis ir izstrādāt ierīces, nemit vērā visu produkta dzīves ciklu; tā var samazināt emisijas un darbības izmaksas. Obligātais enerģijas markējums attiecas uz vairāk nekā 40 produktu grupām. Daži markējumi norāda ne tikai uz elektrības izmantojumu, bet arī uz veiktspēju.

Vairāk: www.coolproducts.eu

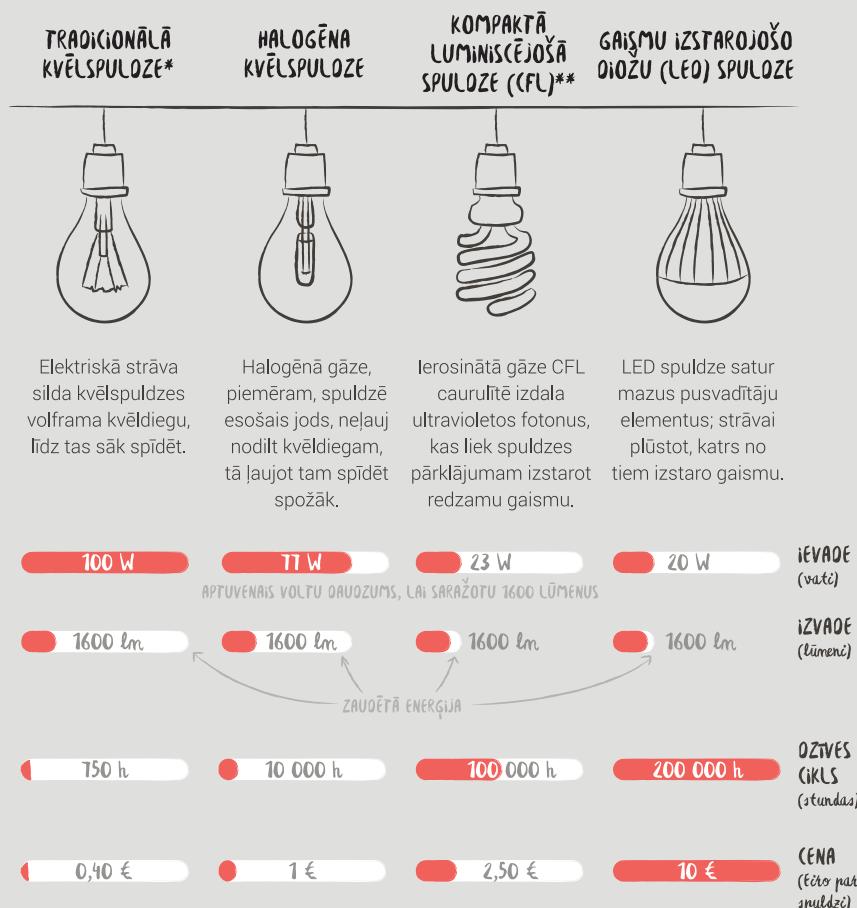

Energy Star ir starptautiskas standarts energoefektīviem patēriņa produktiem, un tas radās Amerikas Savienotajās Valstīs. To radīja 1992. gadā. Kopš tā laika programmu "Energy Star Program" ir pieņēmušas daudzas valstis visā pasaulē. Ierīces, kurām ir "Energy Star" pakalpojumu zīme, piemēram, datoraparātojums un perifērijas, ēkas un citi produkti, parasti patēri par 20–30% mazāk enerģijas, nekā noteikts valsts standartos. Tā kā standarti uzlabojas, vecāki produkti, kuriem ir šī enerģijas zvaigzne, bieži izmanto vairāk enerģijas, nekā pieļaujams ES tirgotiem jauniem produktiem.

Vairāk: www.energystar.gov

SPULOZES

Pēdējās desmitgadēs ir notikusi īsta spuldžu revolūcija, kurā ir uzlabota to energoefektivitāte. Patērtājiem ir izvēles iespējas, tāpēc piedāvājām iepazīties ar spuldžu salīdzinājumu:

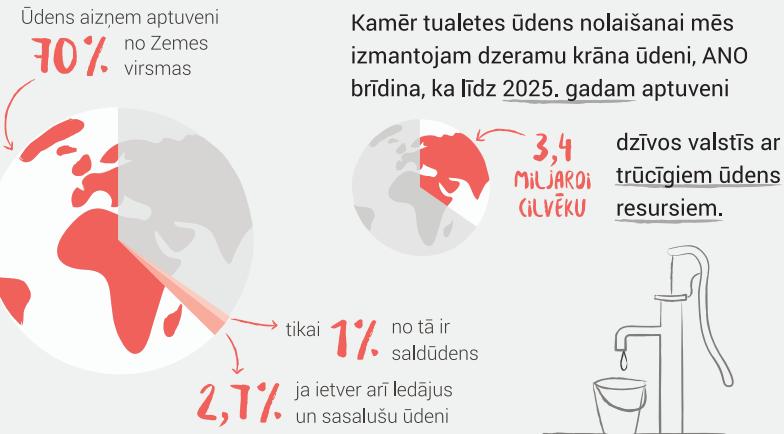

* Tradicionālās spuldzes ES tirgū netiek tirgotas kopš 2012. gada, kas veicināja LED spuldžu masveida ražošanu un to cenu samazinājumu.

** Nemiet vērā, ka kompaktās luminiscējošās spuldzes (CFL) nevar otrezējē pārstrādāt, jo tās satur dzīvsudrabu, tāpēc, pirms izvēlaties tās izmantot, padomājiet divreiz.

PROBLĒMA AR ŪDENI

Virszemes un pazemes ūdens piesārņojums, kā arī pazemes ūdeņu pārlieku lielā izmantošana ir arvien izteiktāka problēma daudzās valstīs. Piesārņojums ir radies no lielā mēslošanas (nitrāti, nitrīti, pesticīdi) piesārņojuma, ko rada mājsaimniecības un rūpniecība. Arī dzeramā ūdens kvalitāte ir aktuāla problēma dažās valstīs lielā dzelzs vai dabiskā arsēna saturā un cietības dēļ.

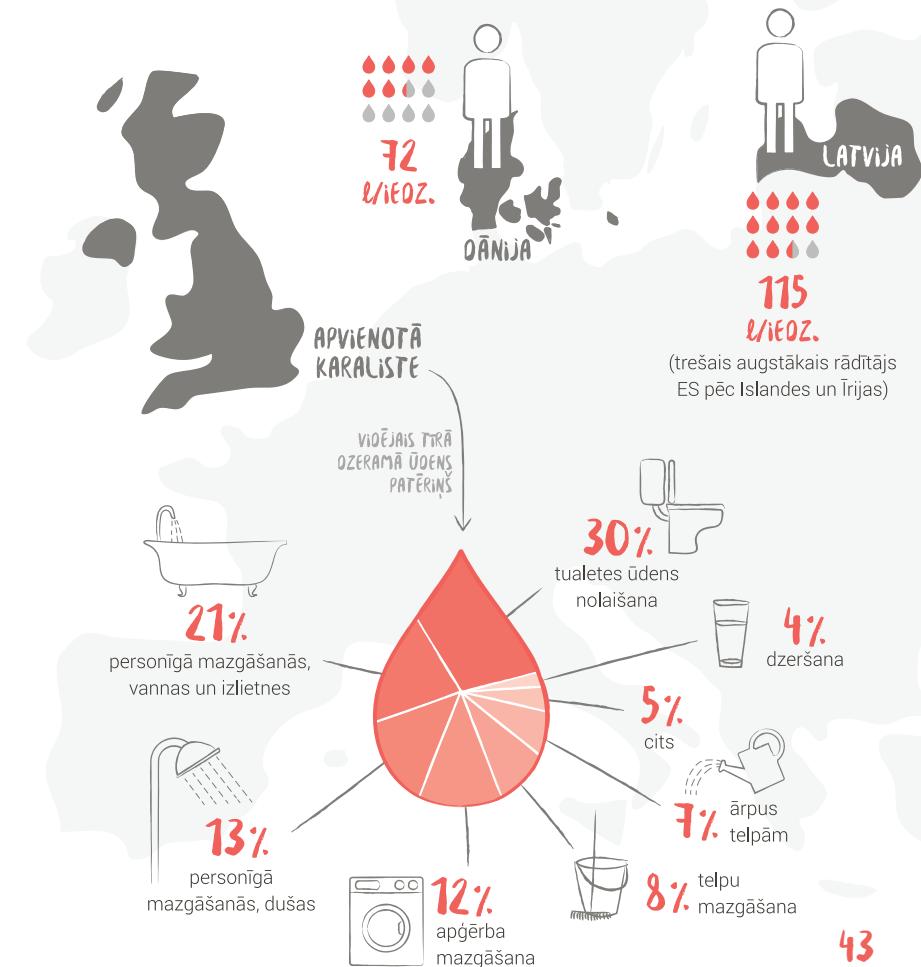
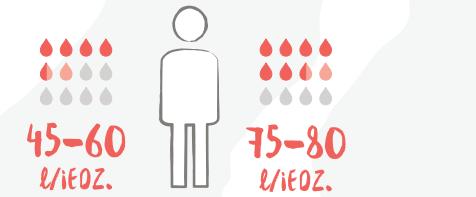
Jo mazāk ūdeni patēriņiet, jo mazāku apjomu kanalizācijas ūdens (melnais ūdens no tualetēm un pelēkais ūdens no roku mazgāšanas, dušas, trauku mazgāšanas) radīsiet, kas savukārt mazina nepieciešamību pēc kanalizācijas attīrišanas sistēmām un resursiem to darbības nodrošināšanai.

Dānijā pēdējās desmitgades laikā samazinājās ļoti lielais ūdens patēriņš, pateicoties ūdens uzskaitei, ūdens taupīšanai, uzstādot jaunas ietaises, kas patērē mazāk ūdens (piem., dušas un tualetes), ūdens taupīšanas kampaņām un arvien lielākai patēriju izpratnei par vidi apvienojumā ar ūdens cenas pieaugumu, lai samazinātu ūdens patēriņu.

ŪDENS PATĒRIŅŠ

Vai zinājāt, ka vidējais eiropiešis patērē apmēram 45-60 litru ūdens dienā vienā mājsaimniecībā? Ja pieskaitām ūdens patēriju sadzīvei, tad publiskais ūdens patēriņš ir lielāks – vidēji 75-80 l/iedz.

Eurostat un Waterwise, 2012

Mēs ūdeni patēriņjam tieši, bet bez tā ūdens pēdas nospiedumu rada procesā, kurā ražo dažādas preces, ko mēs ik dienas izmantojam. Ūdens pēdas nospiedums norāda spiedienu, kādam mēs pakļaujam saldūdens resursus, īstenojot tādas darbības kā pārtikas un apģērba ražošanu.

l/min

Eiropas ūdens marķējums – vienkārša, efektīva brīvprātīga iniciatīva, ko atbalsta nozare un ar ko ir izstrādāta visā Eiropā izmantojama klasifikācijas shēma. Marķējums skaidri norāda maksimālo ūdens apjomu litros minūtē, ko produkts nodrošinās. Šobrīd 94 uzņēmumi, starp kuriem ir arī daži nozares līderi, izmanto šo ūdens marķējumu.

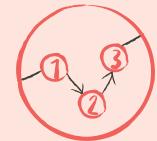
Vairāk: www.europeanwaterlabel.eu

"TEAM DECARBONIZE" iesaka pasākumos nodrošināt krāna ūdeni dzeršanai, pievienojot tam augļus, ogas vai piparmētru lapas garšai. Turklāt šāds risinājums samazina pēc pasākuma pāri paliekošo plastmasas pudeļu skaitu. Lai dzeramo ūdeni varētu ērti uzpildīt arī citos pasākumos, **Team Decarbonize** kā dāvanu saņēma atkārtoti izmantojamas ūdens pudeles.

"TEAM DECARBONIZE" kā labu piemēru uzskaata savu sadarbības organizāciju jauniešiem, kas savos pasākumos vienmēr īsi pastāsta daīlniekiem par resursu taupīšanas nozīmi un atgādina galvenos ieteikumus ūdens un elektrības patēriņa samazināšanai.

PLĀNOJET UN IZVĒLIETIES

- Izvēlieties norises vietas, kas īsteno ūdens saglabāšanas un energoefektivitātes politikas. Pārbaudiet, vai tajās ir ierīces šo politiku atbalstīšanai, piem., termostati, tualetes skalojamā kaste ar divu režīmu ūdens nolaišanas pogu utt.
- Izvēlieties atbilstošu energoefektīvu apgaismojumu. Neizvēlieties norises vietas, kur tiek izmantotas kvēlspuldzes.
- Dodiet priekšroku norises vietām, kurās ir ar sensoriem apriņkots apgaismojums, kas pats ieslēdzas un izslēdzas.
- Izvairieties no ēkām, kurus logus nevar pilnībā aizvērt vai kuru logi ir neefektīvi.
- Ja iespējams, uzraugiet elektrības izmantojumu pirms un pēc pasākuma, kā arī tā laikā, lai pārbaudītu darbības pazīmes un to, kāda ir dažādu enerģijas taupīšanas pasākumu ietekme.
- Pasākumu nevajadzētu rīkot vietās, kur elektrību izmanto apkurei. Centralizētā apkure, biomasas dedzināšana vai sauļes baterijas ir labāka izvēle. Lielākajā daļā valstu arī gāzes apkure ir labāka par centralizētu elektrisko sildīšanu, jo elektrība tiek ražota no oglēm, lignīta, kūdras un naftas.
- Ja iespējams, pērciet zalo enerģiju pasākumam vai kompensējet enerģijas patēriņu.
- Informējiet dalībniekus par enerģijas taupīšanas centieniem un izmantojiet no atjaunīgiem avotiem iegūtu enerģiju, tostarp elektrību.

TAUPIET ŪDENI

- Izvēlieties izmitināšanas vietu, kas atbalsta ūdens saglabāšanas politikas, piem., politiku par dvieļu un gultasveļas mazgāšanu, kad viesi var atteikties no dvieļu vai gultasveļas mazgāšanas katru dienu.
- Ir nepieciešami 3 litri ūdens, lai saražotu 1 litru ūdens plastmasas pudelē, un 2 kg naftas, lai saražotu 1 kg plastmasas, tāpēc plastmasas pudelēs pildīta ūdens izmantošanas samazinājums ir nozīmīgs solis. Pudeļu vietā centieties izmantot krūkas un lielas ūdens padeves ierīces.
- Izveidojiet informatīvu materiālu par to, cik daudz tiek izšķiests, dzeramo ūdeni izmantojot tualetēs. Dzeramo ūdeni bieži iegūst no ūdensapgādes stacijas un pēc tam, kad ar to tualetē noskalo ūdeni, tas nonāk kanalizācijas stacijā. Tas nozīmē, ka lielāks ūdens patēriņš nozīmē enerģijas patēriņš, lai sūknētu ūdeni mājās un ūdensapgādes un kanalizācijas stacijās, kuru būvniecībai un darbībai arī tiek izmantota enerģija.
- Ja iespējams, saglabājet pelēko ūdeni un/vai lietus ūdeni un izmantojiet tos ūdens nolaišanai tualetē vai dārza darbiem.
- Uzstādiet ūdens taupīšanas mehānismu, lai samazinātu ūdens nolaišanas apjomu tualetē. Parastajās tualetēs katrā ūdens nolaišanas reizē tiek patērieti 10 litri ūdens.
- Ja ir pieejamas tualetes ar divu režīmu ūdens nolaišanas pogu, iesakiet un izmantojiet mazās skalošanas pogu urīna aizskalošanai, tā patērijet 3-4 litrus ūdens 6-9 litru vietā.
- Ja ir nepieciešamas papildu tualetes, izrējiet tualetes tvertnes, kas patēri Mazāk ūdens, piem., vakuuma tualetes (kas tiek izmantotas arī lidmašīnās un IC vilcienos), kur vietā skalošanas reizē tiek patērieti tikai 0,5-0,8 litri ūdens. Arī pi-suārs ir laba doma, jo tas nepatēri ūdeni. Varat arī izvērtēt komposta tuaļešu izmantošanu, ja tādas ir pieejamas.

RĪKOJETIES

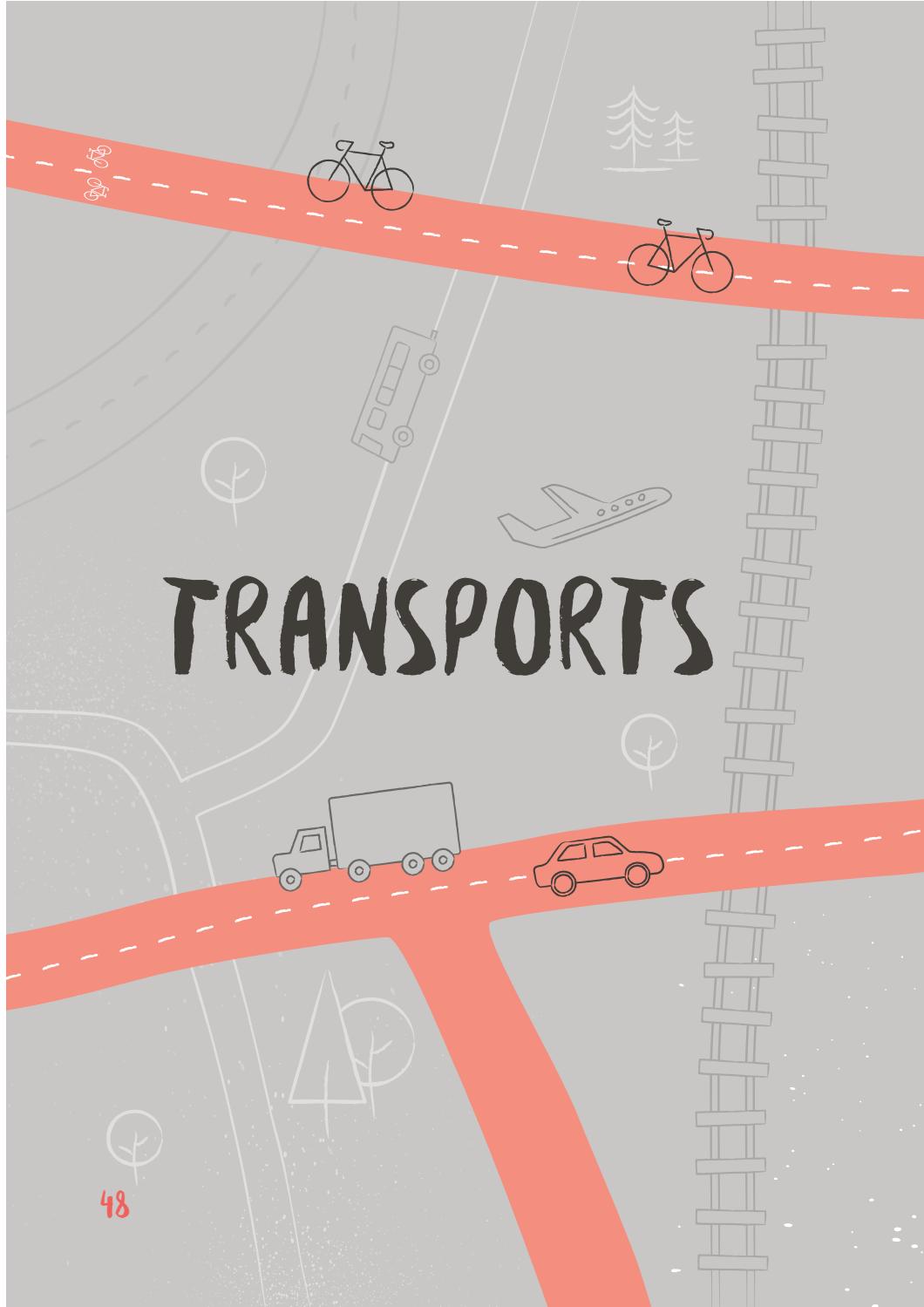
- Izmantojiet dabisko apgaismojumu un vēdināšanu, cik vien iespējams.
- Vēdiniet gudri, lieki neizmantojot gaisa kondicionētāju.
- Izveidojiet un attiecīgās labi redzamās vietās izlieciet zīmes (ar faktiem vai jokiem) par krāna aizvēšanu, īsāku dušā pavadīto laiku, ūdens lieku neskalošanu, gaismas izslēgšanu, termostatu pielāgošanu, apkures izslēgšanu naktī.
- Tualetē nenoskalojiet vates tamponus, papīra dvieļus utt., kas ir jāizmet atkritumu tvertnē.
- Rīkojiet praktiskus darbseminārus par energiju un ūdeni, lai demonstrētu, kā darbojas dažādas sistēmas vai padomi.
- Sagatavojiet īsu prezentāciju vai pārskatu dalībniekiem par savu pieredzi, īstenojot enerģijas taupīšanas pasākumus, un par savas pieredzes ietekmi.

*skatīt nodalju
"Aktivitātes"*

BIROJA APRĪKOJUMS UN PERSONĀGĀS ELEKTROIERĪCES

- Labākā dīkstāves izmantošana: atvienojiet ierīces, tostarp lādētājus, ja tās konkrētajā laikā nedarbojas.
- Iedrošiniet galddatoru vietā izmantot klēpjatorus (tie parasti patēri mazāk enerģijas).
- Izmantojiet/palūdziet biroja aprīkojumu (piem., printerus, projektorus), kuriem ir enerģijas A markējums.
- Izslēdziet vai hibernējiet datorus, nevis atstājiet tos miega režīmā.
- Izmantojiet pagarinātājus ar slēdzi, lai ērtāk atvienotu vairākas ierīces vienlaicīgi.

48

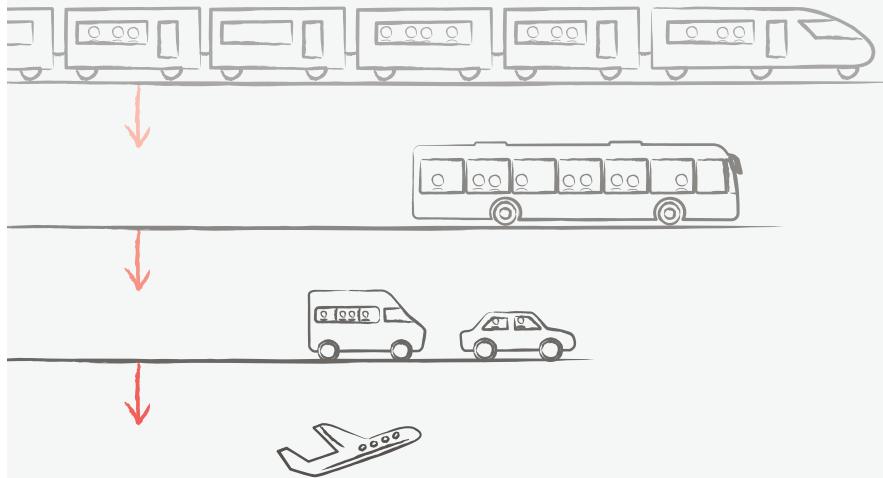
Atkarībā no tā, vai jūsu pasākums paredzēts vietējiem vai starptautiskiem dalībniekiem un kādu atrašanās vietu izvēlēsieties, transports var šķist triviāls jautājums vai liela problēma. Jebkurā gadījumā transporta jautājums ir jāņem vērā jau pašā sākumā, jo tas veido lielu daļu pasākuma laikā radīto SEG.

Ja pasākums ir vietēja mēroga, visa pasākuma veiksmīgs iznākums var būt atkarīgs no tā, cik ērti cilvēkiem ir tajā noklūt, parādot, cik cilvēku tajā piedalās.

Ir svarīgi nemt vērā gan turpceļu, gan atpakaļceļu no mājām, pilsētas un valsts līdz pasākuma norises vietai, tāpat arī vietējo transportēšanu no izmitināšanas vietas uz norises vietu. Padariet vietu maksimāli pieejamu ikviename. Un tas neattiecas tikai uz dalībniekiem: padomājiet arī par to, kā pasākumam nepieciešamās lietas – materiāli, infrastruktūra, aprīkojums vai pārtika – tiks transportēti uz norises vietu.

- Lielākā daļa transporta veidu patēri daudz enerģijas un atmosfērā rada oglekļa emisijas. Ja rūpīgi apdomājat transporta iespējas savam pasākumam, tā oglekļa pēdas nosieduma ietekme var būt ļoti liela.
- Iešana ar kājām un braukšana ar velosipēdu noteiktī ir labākās iespējas. Nerodas emisijas, kā arī tas nāk par labu jūsu veselībai!

49

- Ja runājam par oglekla pēdas nospiedumu, secība ir visai vienkārša: vilciens ir vislabākais, pēc tam seko autobusi, trešajā vietā ir kopīgi aizpildītas automašīnas un mikroautobusi, ja ir jādodas uz vietām, ko citādāk būtu grūti sasniedzēt. Lielākie piesārņotāji ir lidmašīnas. Atkarībā no ģeogrāfiskās atrašanās vietas sarakstā var iekļaut arī prāmju un kuģus, kas, visticamāk, ir labāka izvēle par lidmašīnām, ja domājam par ietekmi uz vidi, tomēr arī to oglekla pēdas nospiedums ir liels.
- Celošanai ar tālsatiksmes autobusu arī var piemist kāda no šīm priekšrocībām, tomēr tie videi ir mazāk draudzīgi un brauciens, iespējams, nebūs tik ērts, jo autobusos ir mazāk vietas, nekā vilcienos.
- Celošana ar sabiedrisko transportu ir tīklošanas iespēja, jo dalībniekiem, ceļojot kopā, ir iespēja citam citu iepazīt, parunāt un apspriest idejas. Naktis vilcienu priekšrocība varētu būt tā, ka naktī varat gulēt, nenakšņojot viesnīcā.

→ Dažiem vilcienu uzņēmumiem ir īpaši cenu samazinājuma piedāvājumi grupām un/vai jauniešiem. Dažos gadījumos varat iegādāties lētākas biletēs, ja pērkat tās ļoti laicīgi. Ir vērts pameklēt šādas iespējas.

INFORMĒJET CITUS: FAKTI UN SKAITĀI

Paskaidrojiet dalībniekiem, ka viņu izvēlei ir nozīme un ka izvēles ietekmi uz vidi var izmērīt.

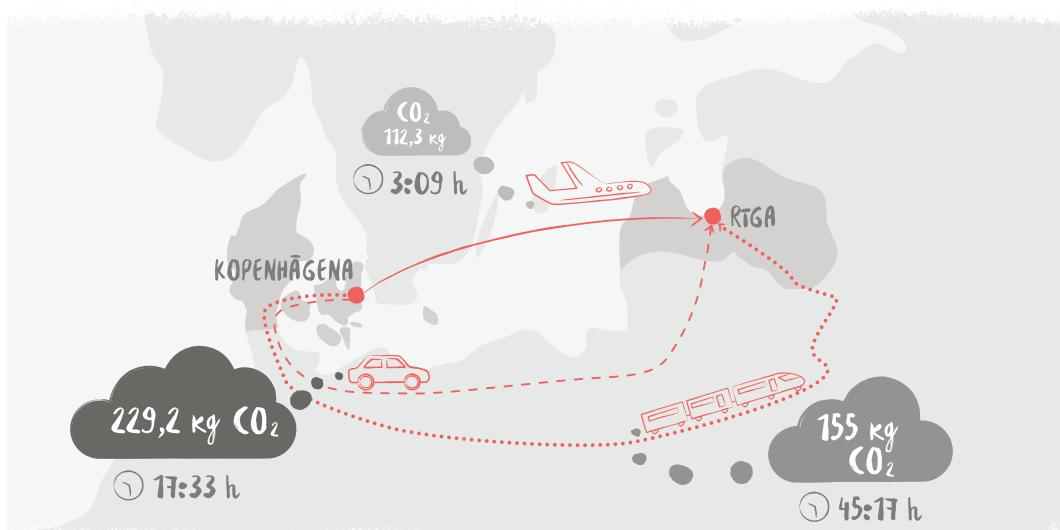
- Lai paustu savu viedokli un pārliecinātu vairāk cilvēkus izmantot ilgtspējīgus transporta veidus, miniet datus par maršruta garumu vai plānoto brauciena ilgumu, salīdzinot radītās emisijas, ja jūs to pašu attālumu veiktu, piemēram, ar vilcienu vai automašīnu. Tālsatiksmes ceļojumiem salīdziniet lidmašīnu un vilcienu.
- Izmantojiet esošos kalkulatorus, piemēram, Vācijas vilcienu (*Deutsche Bahn*) tīmekļa vietnē www.bahn.de, kur ir norādīti aprēķini, vizuāls attēlojums un dažas padziļinātas analīzes par maršrutiem Eiropā.
- Salīdzinot emisijas, ņemiet vērā, ka lidmašīnas izdala vairāk piesārņojuma lielākā augstumā, īpaši tvaiku un slāpeķa oksīdu (NO_x), kas gandrīz trīskārt palielinā lidmašīnas ietekmi uz klimatu, nemaz nerunājot par izdalīto CO_2 līmeni. Tātad pat tad, ja viena un tā paša attāluma veikšana ar automašīnu un lidmašīnu radītu vienāda apjoma CO_2 emisijas, lidmašīnu faktiskā negatīvā ietekmi uz vidi vienalga ir lielāka.

Piemēram piedāvājam grafiku no vietnes www.bahn.de par ceļojumu no Minskas uz Rīgu, lai gan tajā ir ietverti tikai CO_2 rādītāji, bet ne SEG rādītāji:

24,7 kg CO₂, ko izdala vilciens, ir mazāk nekā viena trešdaļa no CO₂ emisijām, ko izdala automašīna vai lidmašīna; tas patiešām ir jāņem vērā. Jā, brauciens ar vilcienu aizņem 12 stundas, tomēr nakts ir jāpavada ceļā un lielāko daļu brauciena jūs varat gulēt. Tas ir labāks un noteikti ilgtspējīgāks ceļošanas veids!

Tomēr ģeogrāfija var radīt problēmas, kā mēs redzēsim pieņēmā par ceļošanu no Kopenhāgenas uz Rīgu:

Ceļojums ar automašīnu vai vilcienu aizņemtu ļoti daudz laika, un ir jāveic liels attālums, apbraucot Baltijas jūru. Tāpēc, domājot par CO₂ emisijām, ceļošana ar lidmašīnu ir labākā izvēle.

Faktu un skaitļu noskaidrošana un pareiza to interpretēšana ne vienmēr ir acīmredzama un vienkārša. Tāpēc veiciet nelielu izpēti, paļaujieties uz uzticamiem avotiem un sniedziet savu skaidrojumu par noskaidrotajiem faktiem. Miniet patiesus skaitļus un apdomājat, kā jūs tos izmantojat. Lai nokļūtu pasākumā no Kopenhāgenas uz Rīgu, visticamāk, kas ir arī saprotams, tiks izvēlēta lidmašīna neatkarīgi no to ietekmes. Pēc tam varat runāt par radītās ietekmes kompensēšanu.

VAI IEROBEŽOJUMI VAR BŪT LABI?

Pieredze liecina, ka ierobežojumu uzlikšana automašīnu satiksmei vai novietošanai vai, citiem vārdiem sakot, ja piekļuves apgrūtināšana pasākumam ar automašīnu pretstatā sabiedriskajam vai īpaši norīkotam transportam, darbojas kā stimuls parastajiem automašīnu vadītājiem pārslēgties uz citiem transporta veidiem. Bet, vai tas būs labi tieši jūsu pasākumam, lielā mērā ir atkarīgs no konteksta, dalībnieku skaita, atrašanās vietas un citiem aspektiem.

- Ja, braucot ar automašīnu, jums vēl no mašīnu stāvvietas ir jāiet 20 minūtes līdz pasākuma norises vietai, bet īpaši norīkotais transports apstājas vien 5 minūšu gājienu attālumā, jūs jau varētu pārliecināt dažus cilvēkus ierasties ar sabiedrisko transportu!
- Tāpat varat rezervēt ērtāk sasniedzamas novietnes velosipēdiem un automašīnām, kas izmanto alternatīvu degvielu, hibridautomašīnām vai elektriskajām automašīnām, parastajām mašīnām iedalot vietu nedaudz tālāk.

PIRMS DOŠANĀS CEĻĀ...

- Labs veids, kā mazināt transporta ietekmi, ir samazināt transporta nepieciešamību. Organizējiet tīmekļa konferenci runātājiem, kuriem nav jādodas uz pasākumu, vai pat nodrošiniet, ka viss pasākums ar tīmekļa konferences starpniecību ir pieejams tiešsaistē.
- Izstrādājiet iekšējo politiku savai organizācijai, kas regulē to, kā dalībniekiem vajadzētu izvēlēties transportlīdzekļa veidu no pieejamajām iespējām (piem., neizmantot lidmašīnu, ja veicamais attālums nepārsniedz 600 km). Noteikti par to saviem dalībniekiem pastāstiet skaidri un laicīgi. Atkarībā no tā, kā dalībnieki ievēro vadlinijas, varat izveidot ceļošanas izmaksu atlīdzību.

VELOSIPĒDU IESPĒJAS!

Riteņbraukšana visā pasaulei gūst arvien lielāku popularitāti, un tai var būt pievienotā vērtība, sniedzot dalībniekiem spilgtu pieredzi par apkārtni un kaut ko īpašu, ko atcerēties saistībā ar pasākumu. Gādājiet, lai velosipēds būtu ērta un jautra izvēle!

- Sadarbojieties ar vietējiem velosipēdu tirgotājiem, lai sārunātu velosipēdu īri, kas ļautu dalībniekiem braukt no izmitināšanas vietas un pasākuma norises vietu, iepazīstot pilsētu.
- Ja pilsētā ir velosipēdu sistēma (īstermiņa īre ar vairākiem velosipēdu saņemšanas un nodošanas punktiem pilsētā), noteikti paskaidrojot dalībniekiem tās darbības principus un palīdziet sistēmu izmantot.
- Sagādājiet velosipēdus, ko ērti var izmantot gan sievietes, gan vīrieši, gan tie, kuri ikdienā ar velosipēdu nebrauc.

- Nodrošiniet velosipēdu novietnes un glabātuves, kurās tos var ieslēgt vai ka tur ir kāds, kurš velosipēdus var uzraudzīt.
- Izvērtējiet iespēju ierīkot apkopes punktu, kurā ir pumpis un remontdarbnīca.
- Sagaidiet dalībniekus pasākuma vietā un palīdziet nogādāt baigāžu uz izmitināšanas vietu, izmantojot kravas velosipēdu vai automašīnu, lai dalībnieki varētu izmantot velosipēdu.
- Apsveriet iespēju nodrošināt elektrovelosipēdus.

VIETĒJĀ CEĻOŠANA (NO MĀJĀM/IZMITINĀŠANAS VIETAS UZ NORISES VIETU)

- Pārliecinieties, ka pasākuma norises vietu var ērti sasniegt, izmantojot sabiedrisko transportu, un ka netālu ir pietura.
- Sniedziet ļoti skaidrus un viegli pieejamus norādījumus par norises vietas sasniegšanu un to, kā labāk nokļūt no izmitināšanas vietas uz norises vietu, ejot ar kājām, braucot ar velosipēdu vai sabiedrisko transportu no galvenajām stacijām (piemēram, galvenajām vilcienu stacijām, autoostām, pilsētas/mazpilsētas (kurā notiek jūsu pasākums) nozīmīgākajiem objektiem). Ja nepieciešams, sagatavojiet karti.
- Ja dalībniekam, lai nokļūtu pasākumā, ir jāizmanto sabiedriskais transports, maksu par sabiedriskā transporta abonementu ietveriet vispārējās pasākuma apmeklēšanas izmaksās vai ieejas maksā.
- Aiciniet lifta vietā izmantot kāpnes: tiks ietaupīta enerģija, samazinot ietekmi uz vidi, turklāt fiziska aktivitāte palīdzēs dalībniekiem būt enerģiskiem un modriem visā pasākuma laikā. Piemēram, katrā stāvā varat izvietot plāksnes, kurās norādīts to kaloriju skaits, kas ir patērētas, izmantojot kāpnes.

LIELA ATTĀLUMA MĒROŠANA

- Ja nav atbilstošu vilciena vai sabiedriskā autobusa pakalpojumu, bet cilvēku grupa kopā dosies uz attālu pasākumu, izvērtējet iespēju īrēt mikroautobusu vai autobusu. Tas jebkurā gadījumā būs labāks risinājums, nekā braukšana ar automašīnu.
- Autobusu, mikroautobusu un automašīnu negatīvā puse ir tā, ka lielāko daļu darbina fosilie kurināmie, izdalot netīras emisijas. Varbūt varat norīkot un veicināt elektrisko transportlīdzekļu izmantošanu vai citas inovatīvas un videi draudzīgas tehnoloģijas?

IEROŠINIEIT IZMANTOT VILCIENUS VAI SABIEDRISKOS AUTOBUSUS

- Izveidojiet finansiālu ieguvumu sistēmu dalībniekiem, piem., samaziniet dalības maksu vai piešķiriet lielāku ceļa izdevumu atlīdzību tiem, kuri uz pasākumu brauc ar vilcienu vai autobusu.
- Ja budžeta līdzekļi ļauj, subsidējiet daļu ceļa izdevumu tiem, kuri izmanto vilcienus un autobusus, nevis pērk zemo cenu lidsabiedrību lidojumus.
- Ilgstoša ceļošana ar vilcienu, autobusu, prāmi var būt nogurdinoša, tāpēc padomājiet par papildu nakšņošanas un papildu maltītes piedāvāšanu dalībniekiem, kuri ir mērojuši tālu ceļu, lai viņu dalība programmā būtu spējīga un pilnvērtīga.
- Akcentējiet priekšrocības, ko dāvā sauszemes ceļojumi (vai ūdens ceļojumi): baudāmās ainavas, satiktie cilvēki un iepazīšanās, vietējās sajūtas uztveršana, redzot apkārtējo cilvēku ikdienu. Brauciens ar vilcienu ir ērts, cilvēki var iz-

mantot laiku, lai mācītos un strādātu, jo vilcienos ir galds, elektriskie spraudkontakti, internets utt.

- Demonstrējiet atšķirību radītajās SEG un stāstiet par tām atkarībā no tā, kādus transporta veidus dalībnieki plāno izmantot. Daži diezgan precīzi kalkulatori ir pieejami tiešsaistē.

- Izvērtējiet vilcienā, autobusa un lidojumu pieejamību. Zemo cenu lidsabiedrības bieži veic lidojumus agri no rīta vai vēlu vakarā un tā ietekmē pasākuma dalībnieku labsajūtu un enerģiju. Tas var nozīmēt arī papildu izmaksas un oglekļa emisijas, jo līdz lidostai dalībniekus nogādā taksometrs. Pieskaitiet papildu maksu par bagāžu, un šķietami lētais lidojums var kļūt dārgāks par ērtu braukšanu vilcienā.

Piemēram,
www.bahn.de

AUTOMAŠĪNAS: SLIKTAIS UN LABAIS

Ja sabiedriskais transports nav pieejams, kopīga mašīnu izmantošana vienmēr ir labāka par braucienu, ja mašīnā ir tikai vadītājs. Ja plānojat un gudri izmantojat automašīnu, spēsiet arī ierobežot emisijas. Ierošiniet kopīgi braukt ar automašīnu un varbūt uzstādīt kādus ierobežojumus tiem, kas brauc vieni paši. Piedāvājam dažus padomus.

- Tehnoloģijām ir nozīme: tā kā automašīna lielāko kaitējumu rada fosilo kurināmo dēļ, izvērtējiet iespēju veicināt alternatīvus transportlīdzekļus (elektriskos, hibrīdus, darbināmus ar biodegvielu, dabasgāzi).
- Ja jums patīk tehnoloģijas risinājumi kā līdzekļi, lai samazinātu automašīnu ietekmi uz vidi, varat sazināties ar uzņēmumiem, kas izstrādā vai kam pierder transportlīdzekļi, un noskaidrot, vai tie ir ieinteresēti sadarboties, nēmot vērā, ka jūsu pasākums tiem nodrošinās publicitāti.
- Ierošiniet izmantot automašīnā pieejamo vietu pilnībā. Sadarbojieties, lai automašīna būtu pilna. Tas attiecas arī uz

organizētājiem. Piemērojiet atlaidi tiem, kuru mašīnās nav brīvu vietu, vai lielāku cenu tiem, kuri atbrauc vieni paši.

- Padomājiet par vajadzīgo materiālu un aprīkojuma transportēšanu un plānojiet to, un centieties izvairīties no nevajadzīgiem braucieniem, vedot materiālus no vienas vietas uz citu vai steidzami braucot uz veikaliem, lai iegādātos kaut ko, ko esat aizmiršuši panemt līdzī. Tā neradīsiet daudz emisiju un ietaupīsiet arī degvielu.
- Lai veicinātu automašīnu koplietošanu, pasākuma vai organizācijas vietnē veltiet tam sadaļu ar forumu, kurā dalībnieki var sarunāt kopīgus braucienus: mašīnu vadītāji var norādīt izbraukšanas laiku un vietu un tie, kuri vēlas piebiedroties, var sazināties ar vadītājiem un sarunāt kopīgu braukšanu tieši forumā. Šādam nolūkam ļoti labi var izmantot grupas vietnē "Facebook" un citās īpašās vietnēs (piemēram, GoMore.dk Dānijā). Vairāk varat uzzināt meklētājprogrammās, piemēram, vietnē "Google".
- Ja aiciniet kopīgi braukt ar automašīnu uz savu pasākumu, noteikti izstrādājiet arī kādus pamata noteikumus. Vai mašīnu vadītāji no pasažieriem vāks naudu par degvielu? Vai ir nepieciešams kāds standarta limits? Kas notiek, ja pasažieris pēdējā brīdī atsaka braukšanu? To izlemjat jūs, bet gādājiet, lai dalībniekiem tā būtu patīkama pieredze, savukārt mašīnu vadītājiem – pēc iespējas ērtāka pieredze.
- Ja organizējat pasākumu, kurā dalība ir brīva, varat arī potenciālajiem dalībniekiem ieteikt izmantot jau esošās platformas, lai sarunātu kopīgu braukšanu ar automašīnu, piem., GoMore.dk Dānijā (vietnei ir vairāk nekā 300 000 dalībnieku). Dažās citās vietām, piemēram, Latvijā, varat izmantot kādus forumus ziņu vietnēs vai grupas vietnē "Facebook" (vai draugiem.lv), kas ir izveidotas tieši iecienītu maršrutu līdzbraucējiem un mašīnu vadītājiem.
- Sadarbojieties ar tuvumā esošo stāvvietu pārvaldītājiem par iespēju piešķirt konkrētu skaitu autostāvvietu dalībniekiem, kuri uz pasākumi dodas vienā automašīnā.

JA NEVAR IZVAIRĪTIES NO LIKOŠANAS... LIOMAŠINAS

- Centieties izvēlēties tālos/tiešos lidojumus, nevis lidojums ar pārsēšanos, jo katras pacelšanās un nolaišanās patēriņi daudz enerģijas un rada lielu daudzumu emisiju.
- Pārbaudiet, vai ir iespējas iegādāties oglekļa dioksīda emisiju izlīdzināšanas vienības. Tikai dažas Eiropas līdzsabiedrības pašas piedāvā šādu iespēju, bet varat arī maksu novirzīt dažādām organizācijām, kas veicina un īsteno zema oglekļa līmena pieejas. Tomēr jums ir jāapzinās, ka izlīdzināšanas vienības sedz vien mazu daļu no patiesā oglekļa pēdas nospieduma.
- Mēģiniet kompensēt emisijas ar brīvprātīgām, individuālām iemaksām/solījumiem dalībniekiem, piemēram, ka pēc pasākuma viņi uz darbu dosies ar velosipēdu, izmantojiet auduma, nevis plastmasas maisiņus; kādu laiku esat vēģetārietis. Tā palīdzēsiet arī sliktu apziņu pārvērst pozitīvā enerģijā, spējot paveikt kaut ko, kam ir iemesls.
- Izveidojiet brīvprātīgu, individuālu maksājumu shēmu, zie dojot līdzekļus organizētājiem tieši nolūkā īstenot izlīdzināšanas darbības, piemēram, īrējot velosipēdus.

Uzziniet vairāk:
www.atmosfair.de

Vairāk skatīt
nodalā
'Aktivitātes
pasākumā'.

Ja dalībniekiem, kuri fiziski nevar ierasties pasākumā, nodrošināsiet piekļuvi tīmekļa konferencei, sniegšiet savu devumu, lai pasākuma mērķauditorija būtu plašāka zaļākā veidā, neiesaistot transportu.

PĀRTIKA

Neatkarīgi no tā, vai mēs pilnībā apzināmies, kāda ir pārtika, ko gatavojam un ēdam, vai arī vienkārši ignorējam pārtikas pazīmes un īpašības, kamēr vien tā mūs uztur dzīvus, mēs visi zinām, ka pārtika ir svārīga, jo mēs bez tās nevaram dzīvot.

- Lai apmierinātu cilvēku vajadzību ēst un dzert, ir attīstījusies milzu nozare, kas ietver zemkopību, ganības, lauksaimniecības dzīvnieku fermas, zivsaimniecības, vīna dārzus, pārtikas ražošanu un iepakošanu utt. Visu šo darbību īstenošanai ir nepieciešama zeme, energija un ļoti daudz ūdens resursu, turklāt tās ietekmē ekosistēmu daudzveidību.

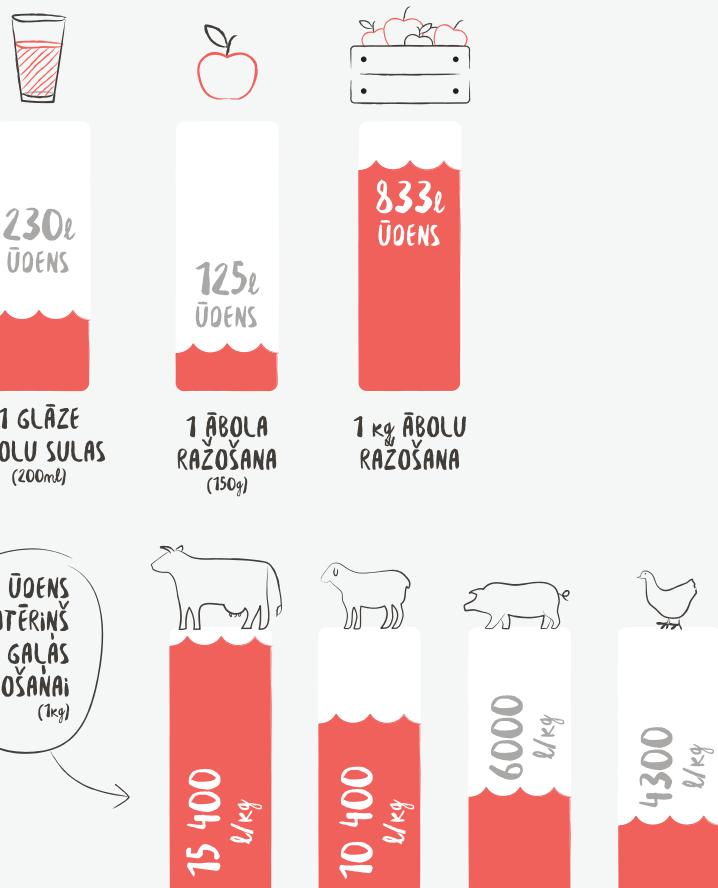
Ir arī nenogurstoša tirdzniecība – pilni pārtikas preču veikali un preces, kas mērojušas ceļu apkārt gandrīz pusei pasaules. Daudzi produkti ietver ķimikāļu buķeti, ko veido tajos esošie pesticīdi un konservanti. Taču ir arī vecmāmiņas dārzs, kurā aug un saules gaismu uzņem pasaulē garšīgākie tomāti. Kā orientēties šajā plašajā un daudzveidīgajā pārtikas pasaulē? Un kō varam darīt, lai mazinātu pārtikas ražošanas un patēriņa ietekmi uz vidi?

PĀRTIKAS RAŽOŠANA

Ir ļoti liela atšķirība tajā, kā pārtika tiek ražota. Milzīga monokultūras saimniecība, kurā ir automatizēti procesi, darbojas pavisam citādi salīdzinājumā ar bioloģisko saimniecību. Lauksaimniecības tehnikas izmantošana, intensīva apūdeņošana un pesticīdu lietošanas biezums vidi ietekmē tieši. Pērkot pārtikas

krājumus un produktus, mēs ar savu naudu atbalstām zemnieku saimniecību un to uzņēmumu ražošanas prakses, kuru produktus iegādājamies.

Ir noteikti pārtikas veidi, kuru ražošanai ir raksturīgs ļoti liels resursu ieguldījums. Gaļas ražošana ir process ar ievērojamām oglekļa emisijām; tas patēri daudz enerģijas un ūdens ilgā laika posmā. Liellopu gaļas ražošana patēri gandrīz 50 reižu vairāk ūdens, nekā tiek patēri tāda paša apjoma dārzeņu ražošanā.

Water Footprint Network calculations, 2015

Lai atbalstītu zemes un resursu ilgtspējīgu izmantošanu, pērciet bioloģiskus vai sertificētus pārtikas ekoproductus. Šādi jūs palīdzēsiet zemniekiem parūpēties par zemi ilgtspējīgi un videi draudzīgi, pasargājot augsni un pazemes ūdeņus no ķimikālijām. Ēdot tūrus un uzturvielām bagātus produktus, uzlabosiet arī savu veselību.

Eirolapa – Eiropas Savienības bioloģiskās pārtikas logotips. Vismaz 95% no šo produktu lauksaimniecības sastāvdaļām ir bioloģiskas; netiek izmantoti ĢMO (vairumā gadījumu), tiek ie-vēroti dzīvnieku labturības noteikumi.
Uzziniet vairāk: www.euroleaf.org

Dānijas organiskās pārtikas logotips – Dānijas valsts uzraudzītais organiskās pārtikas markējums – tas minimāli ietver ES markēšanas līmeņa prasību ievērošanu. Parasti tā noteikumi ir stingrāki.
Vairāk: www.foedevarestyrelsen.dk/english/Food/Organic_food

Rainforest Alliance certified (Mežu aliances sertifikāts) – kritēriji, lai saglabātu dzīvo dabu, aizsargātu augsni un ūdensceļus, pasargātu darbiniekus un vietējās kopienas un palielinātu iztikas līdzekļus ilgtspējības sasniegšanai.
Vairāk: www.rainforest-alliance.org

Soil Association Organic Standard (Augsnes asociācijas organiskais standarts) – 1973. gadā Apvienotajā Karalistē izveidots sertifikāts, kura pašreizējie kritēriji pārsniedz ES regulu kritērijus un kas aptver plašāku produktu klāstu.
Vairāk: www.soilassociation.org

Biodinamiskais "Demeter" sertifikāts nozīmē daudzveidības un ekosistēmas pasargāšanu, augsnes kopšanu, mājlopu integrāciju, ģenētiski radītu organismu aizliegšanu un zemnieku saimniecības uzskatīšanu par dzīvu "visaptverošu organismu".
Vairāk: www.demeter.net www.biodynamisk.dk

Zīmi "Dabīgs produkts" (Baltkrievija) izmanto produktiem, kas ir ražoti:

- no dabīgām dzīvnieku pārtikas izejvielām un (vai) dārzeņiem, minerālu izcelsmes;
- neizmantojot ģenētiski izveidotas tehnikas;
- neizmantojot sintētiskas pārtikas piedevas.

Vairāk: www.bio.gosstandart.gov.by

Latvijas Ekoprodukts – bioloģiski lauksaimniecības produkti. Produktu ražotāju produktos tiek kontrolēta jebkuras ķīmiski sintezētas sastāvdaļas vai ģenētiski modificēta organismu klātbūtne.

Vairāk: www.ekoprodukti.lv

KUR RAŽOTA ŠT PĀRTIKA?

OGLEKLIS!

Pērkot vietēju ražojumu, mēs ne tikai iegūstam svaigus un sezonālus produktus, bet arī ietaupām saistībā ar preču transportēšanu, glabāšanu un nepieļaujam, ka produkti, lai nodrošinātu to svaigumu ilgajā transportēšanas laikā, satur kādu devu ķimikāliju.

ENERĢIJAS
IZMANTOŠANAI!

Ja izvēlaties vietējās preces, tad arī investējat darba vietās un apkārtējo cilvēku labklājībā.

Tomēr ne visu var izaudzēt pasākuma norises vietas tuvumā. Daži iecienīti produkti, piemēram, kafija vai kakao pupiņas, tējas lapas vai banāni, vienalga mēros ceļu pāri pusei zemeslodes. Pērkot šos produktus, aplūkojiet to Godīgās tirdzniecības markējumu.

Daudz uzņēmumu izmanto to, ka cilvēki strādā fermās un uz lauka, audzējot un ievācot dažādus pārtikas produktus, un liek viņiem strādāt ļoti smagos apstākļos, par to maksājot nelielu algu un nepilnīgi vai nemaz neievērojot strādnieku tiesības – un tas viss notiek tikai tāpēc, lai uzņēmums gūtu lielāku pelnu. Godīgās tirdzniecības kustība un markējums ir pret darbspēka un vietējo iedzīvotāju izmantošanu; tas arī garantē pārtikas ražošanu videi draudzīgā veidā.

FLO Fairtrade – alternatīva pieeja tradicionālai tirdzniecībai; tās pamatā ir ražotāju un patēriņu partnerība. Programma nodrošina taisnīgu cenu izejvielu zemniekiem un līdz ar to arī taisnīgu samaksu un atbilstošus darba apstākļus ražotājiem. Tas sniedz iespēju uzlabot dzīvi un plānot nākotni.

Vairāk: www.fairtrade.net

UTZ Certified – sertificē tikai kafiju, šokolādi, tēju un sarkankoka tēju. Attiecībā uz sertificētu kakao un kafijas pārdošanas apjomu šī programma konkurē ar "FLO Fairtrade", lai gan "UTZ Certified" atšķirībā no "FLO Fairtrade" nav noteikta nekāda minimālā cena un priekšrocības.

Vairāk: www.utz.org

IMO Fair For Life – tā standarti ir līdzīgi "FLO Fairtrade" standartiem, tomēr šo standartu piešķir neatkarīgi no kooperatīva vai ražotnes ģeogrāfiskās atrašanās vietas, nacionālās ekonomikas politikas vai produkta veida.

Vairāk: www.fairforlife.org

Pasaules Godīgās tirdzniecības organizācija (WFTO) – godīgās tirdzniecības uzņēmumu savienība, kurai ir savas garantijas sistēmas. Šajā savienībā ir reģistrējušies daudzi dzīvnieku un augu audzētāji, ražotāji, izplatītāji, eksportētāji, importētāji, vairumtirgotāji un citi uzņēmumi.

Vairāk: www.wfto.com

JĀLIEK GALDĀ, NEVIS ATKRITUMU TVERTNĒ

Neatkarīgi no tā, vai sarunājat ēdinātāju vai pats plānojat uzkodas un maltītes, īemiet vērā, ka dalībniekiem svarīgākais ir tas, lai pārtika ir garšīga un tiek uzņemtas barības vielas un kalorijas, lai labi justos un veiksmīgi strādātu.

Ir neskaitāmi daudz uzturvielām bagātu un ļoti garšīgu veģetāro ēdienu. Noskaidrojet, vai jūsu ēdinātājs vai pavārs zina par veselīgu (un garšīgu!) veģetāro ēdienu, vai arī kopā ar pavāru/ēdinātāju izstrādājiet maltīšu plānu un receptes.

Dāni no "TEAM DECARBONIZE" piedalījās ikgadējā Ilgtspējības festivālā, kas notiek vienu nedēļu Olburgā Dānijā. Tā bija veiksmīga pieredze, kad dalībnieki rindā gaidīja, kad varēs izteikties. "Team Decarbonize" bez maksas gatavoja un pasniedza *Chili Sin Carne*. Vienīgais, ko viņiem vajadzēja, bija plīts, katls ar 10 litru ietilpību, virtuves piederumi gatavošanai, bioloģiski noārdošas krūzītes un karotes ēdienu pasniegšanai. Gatavošana aizņem aptuveni 1,5 stundas, to mērā ēdienu var sagatavot, kamēr cilvēki sanāk, tā arī radot viņos ziņķāribu.

Vairāk:

www.sustainablecities.eu/local-stories/aalborg-sustainability-festival

IZVĒLOTIES ĒDINĀTĀJU, PIEVĒRSIET UZMANĪBU TAM, VAI..

- produktu izceļums ir tuvējā apkārtne un netiek izmantoti lielveikali ar importētām precēm;
- tas labprāt iesaistīs diskusijas un sadarbojas (piem., runā par porciju lielumu, pasniegšanas iespējām vai receptēm);
- tam ir pieredze veģetāra un/vai vegāniska ēdienu gatavošanā;
- tas veicina kādas īpašas vērtības, piemēram, veselīgu uzturu;
- rūpīgi izvēlas ēdienu pasniegšanā izmantojamos materiālus;
- tas nemēros lielu attālumu, lai atvestu pārtiku.

Tas viss rada
emisijas...

NEIZNIEKOJET PĀRTIKU

- Kopā ar ēdinātāju izstrādājiet ēdienkarti, lai tā atbilstu daļībnieku vajadzībām.
- Pasūtiet un pērciet tikai tik daudz pārtikas, cik ir nepieciešams.
- Klājiet galdu, kurā nav iedalītu porciju, lai dalībnieki var izvēlēties, cik daudz un kādu ēdienu viņi vēlas un var apēst.
- Izmantojiet neapēsto ēdienu: uzglabājiet to un piedāvājiet nākamajā maltītē tiem, kuri vēlas papildporciju, vai, ja iespējams, izmantojiet to nākamo maltīšu pagatavošanā.
- Virtuves darbiniekus, organizētājus vai dalībniekus varat aicināt pārpalikušo ēdienu ņemt līdzī uz mājām.
- Ja iespējams, kompostējiet ēdienu pārpalikumus.

- Gatavojot un novācot ēdienu, nodrošiniet konteinerus pārtikas atkritumu kompostēšanai, ja vien tāda iespēja ir pieejama.

ĒDIENA UN DZĒRIENU PASNIEGŠANA

- Vislabākie ir izturīgi un mazgājami materiāli, piemēram, keramika un stikls. Palūdziet dalībniekiem atzīmēt savas krūzes.
- Centieties neizmantot vienreizlietojamos šķīvju. Ja bez tiem nevar iztikt, sagādājiet bioloģiski noārdāmu materiālu (nevis plastmasas) šķīvju.
- Sagādājiet karafes vai dzeramā ūdens tvertnes un centieties neizmantot plastmasas pudeles (īpaši neliela tilpuma).
- Iedrošiniet dalībniekus panemt līdz savas atkārtoti izmantojamās dzeramā ūdens pudeles, īpaši tad, ja pasākums noris vairākas dienas.
- Ļaujiet dalībniekiem pašiem sevi apkalpot.
- Ja ēšana notiek ārpus telpām, apsveriet domu lūgt dalībniekiem ņemt līdz savas krūzes, blēdas un galda piederumus, kā arī centieties nodrošināt iespēju tos uzreiz pēc ēšanas nomazgāt.
- Ūdens padeve ārpus telpām: norises vietā nodrošiniet krāna ūdens tvertni, lai dalībnieki varētu uzpildīt savas ūdens pudeles.
- Ja pasākums jau ir sācies, pārliecinieties, ka pietiekamā apmērā ir pieejams dzeramais ūdens.
- Ja dodaties vienas dienas ekskursijā, nodrošiniet droši noslēgtas kārbas pārtikas iepakošanai, izvairoties no plastmasas maisiņiem un nevajadzīgiem papīra iepakojumiem.

PRAKTISKA RTCTBA

- Optimizējiet transportu un pārtikas glabāšanu, lai ietaupītu resursus.
- Ja ir nepieciešams liels produktu apjoms, pērciet tos lielos iepakojumos.
- Centieties neizmantot lieku iepakojumu.
- Mazāk pērciet apstrādātu pārtiku un izvērtējet iespēju ie-gādāties tieši no ražotājiem.
- Iegādājieties vietējo un sezonālo produkciju, izvēloties bioloģiskās saimniecības, ekoloģisko sertificētus un godīgās tirdzniecības produktus.
- Nepērciet pārtiku, kas satur GMO.
- Mazāk ēdiet gaļu vai neēdiet to vispār (dzīvnieku labturība un gaļas ražošana patēri ļoti daudz ūdens):
  - pasākuma norises laikā organizējiet dienu bez gaļas;
  - pasniedziet garšīgu veģetāro vai vegānisko ēdienu.
- Plānojiet ēdienkarti vai pārbaudiet, ka tā ir labi izplānota.
- Izvērtējet iespēju ēdienu gatavošanā vai nepieciešamo pārtikas krājumu izvēlē iesaistīt dalībniekus, vēršot viņu uzmanību uz iepriekš minētajām problēmām un cenšoties paraudzīties pāri tam, kas ir acīmredzams.
- Varat kopīgi analizēt dažu izvēlēto dārzeņu un dzīvnieku izcelsmes pārtikas produktu ūdens pēdas nospiedumu.

MATERIĀLI, NODROŠINĀJUMS UN PAKALPOJUMI

Savam pasākumam jūs izmantsiet dažādus materiālus, tīrīšanas līdzekļus, reklāmas un pārdošanas materiālus, palīgmateriālus, dekorus utt. Un tam, kādi būs šie materiāli, patiesām ir nozīme, lai mazinātu jūsu pasākuma ietekmi uz vidi.

Ir neiespējami rīkot pasākumu bez jebkādiem līdzekļiem vai materiāliem, bet apdomājiet vēlreiz, kā izvairīties no lietām, ko izmantsiet tikai vienu reizi. Labākā izvēle ir samazināt visā pasākumā izmantoto materiālu daudzumu, lai gan kaut kas vienalga būs vajadzīgs, un ir būtiski veikt šo nepieciešamo lietu un pakalpojumu gudru un zaļu izvēli.

IETEIKUMI ZAĻĀKAM IEPĪRKUMAM

- Jo plašāks ir pasākums, jo vairāk materiālu un lietu ir nepieciešamas un jo lielāka ir iespējamā negatīvā ietekme uz vidi. Dažādu lietu patēriņš un arī atbrīvošanās no tām ļoti lielā mērā ietekmē oglekļa emisijas un klimata pārmaiņas, tāpēc pasākumam nepieciešamo pirkumu ietekmes samazināšana noteikti ir jāiekļauj paveicamo darbu sarakstā. Turklat gudras un ilgtspējīgas izvēles samazina saražoto atkritumu apjomu un ietaupa naudu!

Pareizā stratēģija: izvēlēties vietējo globālā labuma vārdā. Izvēloties vietējos piegādātājus, jūs ne tikai mazināsiet nepieciešamā transporta ietekmi, bet arī atbalstīsiet vietējo ekonomiku, proti, darba vietas un sociālās garantijas apkārtējiem cilvēkiem.

Pirms ko pērkat, izvērtējet aprīkojuma dzīves ciklu – virus produkta aspektus: dizainu, ražošanu, darbību, apkopi un atbrīvošanos no tā. Padomājiet par materiāliem, kādi ir izmantoti ražošanā, un par to, kas ar tiem notiks pēc produkta dzīves cikla

*skaņīt
nākamo nodalju
"Atkritumi"*

beigām. Divas svarīgākās atslēgvārdi frāzes ir bioloģiski noārdāmi materiāli un otrreiz pārstrādājami materiāli, kas ir izmantoti produktu sastāvā vai iepakojumā. Kad tiek izmesti materiāli, kas nav bioloģiski noārdāmi, gaiss, mitrums, klimats un augsnē nevar tos noārdīt dabiski, lai tie izšķistu apkārtējā augsnē. Tajā pašā laikā dabīgie atkritumi un dabas produkti (kas bioloģiski noārdās) kādu laiku pēc to izmešanas sadalās.

Jēdziens "no šūpuļa līdz šūpulim" ("cradle to cradle") ir attiecināms uz nepieciešamību rast ilgtspējīgus risinājumus, kuros materiālus var atkārtoti izmantot, nezaudējot to pamatīpašības un vērtību. Ir vērts izlasīt grāmatu "Cradle to Cradle: Remaking the Way We Make Things".

ČETRAS MAGISKĀS DARBTĀS:

- ① ATTEIKTIES, ② MAZINĀT, ③ ATKĀRTOTI IZMANTOT, ④ OTRREIZĒJI PĀRSTRĀDĀT

Pārtikas preču veikalā pie kases varat atteikties no plastmasas iepirkumu maisiņu izmantošanas un vienmēr līdzi nemit atkārtoti lietojamu auduma maisiņu. Tāpat varat atteikties izmantot noteiktus materiālu, nodrošinājumu un pakalpojumu veidus. Alternatīvu atrašana, iespējams, nekad iepriekš nav bijusi tik vienkārša.

ATTEIKTIES

Atsakoties no ierastās kārtības, jūs ļaujat veidoties jauniem scenārijiem un jauniem ieradumiem. Piemēram, tā vietā, lai pirktu kādu aprīkojumu, piemēram, projektoru, jūs to varat aizņemties vai ar citām organizācijām vienoties par kopīgu izmantošanu. Vai arī varat vienkārši atteikties pirkst jebkuru preci, kurai ir papildu plastmasas iepakojums. Neaizmirstiet, ka pērkot jūs zināmā veidā balsojat par uzņēmuma projektu un izmantoto praksi.

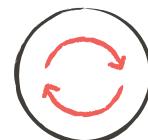
12

MAZINĀT

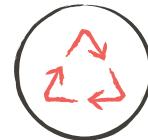
Nākamais jautājums, par ko domāt, ir mazināt nepieciešamību pēc materiāliem pasākumā. Pasākumam nepieciešamo lietu sarakstā izvēlieties, kuri priekšmeti ir ļoti svarīgi un kuri — mazāk būtiski. Pēc tam uzstādīet mērķi nepirkto, ko sarakstā atzīmējāt kā mazāk būtisku. Kad kaut ko iegādājieties, divreiz pārbaudiet, vai materiālam piemīt tā izmantošanai nepieciešamās īpašības; uzdotiet jautājumus un lūdziet padomu tirgotājiem. Šādi jūs izvairīsieties no tādu lietu iegādes, kas tā arī netiek izmantotas.

ATKĀRTOTI IZMANTOT

Materiālu atkārtota izmantošana nozīmē izmantot atjaunoštu vai otrreiz pārstrādātu aprīkojumu un materiālus iespējamās un atbilstošās situācijās. Lai gūtu no tā labumu, padomājiet par iegādājamo materiālu dizainu un izvēli, pajautājot sev, kas ar katru no tiem notiks pēc pasākuma? Piemērs: ja vien pasākumam vai projektam nav nepieciešams īpašs reklāmkaroga dizains, izvēlieties vispārīgus reklāmkarogus, plakātus vai norādes, ko var atkārtoti izmantot citiem pasākumiem vai organizācijas regulārajā darbā.

OTRREIZĒJI PĀRSTRĀDĀT

Visbeidzot ļaujiet materiāliem atdzimt kā fēniksam. Jā, mēs runājam par materiālu otrreizēju pārstrādi un atdzimšanu jaunās materiālu vai produktu formās. Piedalieties otrreizējā pārstrādē: šķirojiet atkritumus pēc dažādām materiālu kategorijām un nodrošiniet, ka tie nonāk pareizajos šķirošanas kanālos. Izvēlieties materiālus un nodrošinājumus, kas satur otrreizēji pārstrādājamus materiālus un ko dzīves cikla noslēgumā var pārstrādāt.

13

EKOMARKĒJUMI

Ekomarkējumu pamatā ir dzīves cikla apsvērumi, kad tiek ņemti vērā visi produkta "dzīves" aspekti, sākot ar dizainu, ražošanas procesu, darbību un uzturēšanu un beidzot ar atbrīvošanos no tā. Markējumu var piešķirt katram konkrētam produktam pēc tam, kad rūpīgi ir pārbaudīta attiecīgo sertificēšanas kritēriju izpilde.

Uzmanīgi izvērtējet, kuri produkti šķietami ir ekoloģiski, bet nav sertificēti!

Tie ir produkti, kuru nosaukumā vai uz nosaukuma ir minēts "eko" vai "bio", bet nav nekā, kas pierādītu, ka produkts ir videi draudzīgs; tas var būt pat ļoti uzkrītošs. Latvijā priedēkļa "eko" lietošana precēm netiek reglamentēta, tāpēc izvēlieties tikai produktus ar starptautiski atzītiem ekomarkējumiem. Talāk ir minēti visbiežāk sastopamie ekomarkējumi.

ES Ekomarkējums ir Eiropas Savienības oficiālais ekosertifikāts. Ekomarkējumu piešķir audumam, grīdas segumam un biroja papīram utt.

Vairāk: www.ecolabel.eu; www.ecolabel.dk

Ziemeļu ekomarkējums jeb Ziemeļu gulbis (*Svanemærket*) ir oficiālais ilgtspējības ekomarkējums Ziemeļvalstīs, un to ieviesa Ziemeļvalstu Ministru padome. Ekomarkējumu piešķir tīrišanas līdzekļiem, papīra produktiem, baterijām, krāsām un lakām.

Vairāk: www.nordic-ecolabel.org

"**Zilais enģelis**" ir vides markējums, ko izveidoja Vācijas federālā valdība, lai pasargātu cilvēkus un vidi. Markējumu "Zilais enģelis" piešķir papīra produktiem, krāsām, lakām un apdares materiāliem.

Vairāk: www.blauer-engel.de

ICEA jeb **Vides un ētikas sertificēšanas institūta** (*Environmental and Ethical Certification Institute*) sertifikācija aptver pārtiku (bioloģiskās pārtikas ražošanu un organisko akvakultūru) un nepārtikas produktus (mazgāšanas līdzekļus, tekstilizstrādājumus, mēbeles, materiālus ekobūvniecībai, zaļo zonu ilgtspējīgu apsaimniekošanu).

Vairāk: www.icea.info

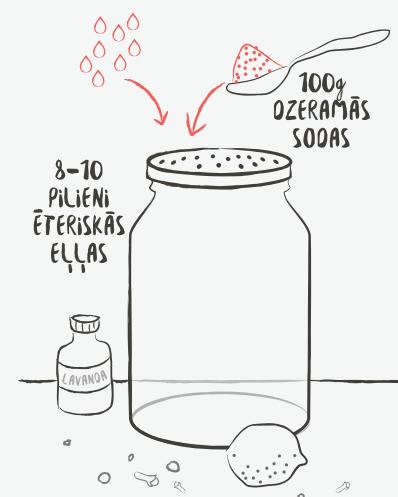

Mežu uzraudzības padomes (*The Forest Stewardship Council*) jeb FSC marķējums ir ilgtspējīgas mežsaimniecības starptautisks sertifikāts. FSC sertifikāts ir veids, kādā nodrošināt, ka tiek atzīta apdomīga un ilgtermiņa mežu apsaimniekošana.

Vairāk: www.us.fsc.org/en-us

Vairāk ekomarkējumu:
www.ecolabelindex.com

"TEAM DECARBONIZE" ir apņēmības pilna izmantot paštaisītus sadzīves priekšmetus, un daži daīlbnieki pat gatavo un izmanto paši savus kosmētikas produktus. Gaisa atsvaidzinātājs viņu birojā ir stikla burka, kuras vākā ir mazi caurumiņi. Burkā ir aptuveni 100 g cepamā pulvera un 8-10 pilienu ēteriskās eļļas (šobrīd lavanda, bet to pēc jūsu izvēles var mainīt). Tas ir vienkārši, dabīgi un tā vietā, lai gaisā izsmidzinātu ko toksisku, jums ir tikai jāsakrata burka, un aromāts izdaļīsies telpā. Neviens neatceras, kur tika atrasta šī recepte, bet internetā ir ļoti daudz ieteikumu produktu izgatavošanai pašu spēkiem. Meklējiet, izvēlieties un izmēģiniet! Jūs pārsteigs tas, cik daudz var paveikt ar sodu un citronskābi vien!

PA DOMI ZAĻĀKAM IEPĪRKUMAM: PIEGĀDĀTĀJI UN PAKALPOJUMU SNIEDZĒJI

- Izmantojiet vietējos ražotājus un piegādātājus, cik vien daudz iespējams.
- Izvēlieties piegādātājus un pakalpojumu sniedzējus, kuru produktu izejmateriāli ir ražoti, nodarot mazāk kaitējuma videi, un/vai kas tiek tirgoti godīgi.
- Izvēloties piegādātāju, nemiet vērā uzņēmuma vides un sociālās iniciatīvas.
- Pēciet lietas, ko ražo organizācijas, kam rūp savi darbinieki, tostarp kas izejmateriālu piegādātājam maksā godīgu cenu.
- Materiālu savākšanas maršrutu plānojiet tā, lai braucienu skaits un ilgums būtu pēc iespējas mazāks. Tā samazināsiet gan transporta izmaksas, gan CO₂ emisijas.

PRODUKTU IZVĒLE

- Izvairieties pirkt kaut ko, ko neizmantosiet: pārbaudiet, vai izvēlētajiem materiāliem piemīt vajadzīgās īpašības; uzdotiet jautājumus un lūdziet padomu tirgotājiem.
- Labojiet priekšmetus un izmantojiet tos atkārtoti, ja tas ir iespējams, nevis izmetiet un nomainiet tos.
- Ja iespējams, izvēlieties atjaunotu vai otrreizēji pārstrādātu aprīkojumu.
- Izvēlieties nodrošinājumu un aprīkojumu, kas satur otrreizēji pārstrādājamus materiālu un ko dzīves cikla noslēgumā var pārstrādāt.
- Izvēlieties bioloģiski noārdāmus produktus un/vai bioloģiski noārdāmu iepakojumu.

○ Izvēlieties mazāk iepakotus produktus. Atsevišķi iepakoti priekšmeti rada papildu atkritumus. Tāpēc varat pirkst vairumā – bieži lielāka apjoma pirkumi samazina iepakojumu apjomu un ietaupa naudu.

○ Rūpīgi apdomājiet, vai patiesām dalībniekiem un partnieriem ir vajadzīga dāvana. Ja tā ir nepieciešama, tai ir jābūt noderīgai, ilgstošai un videi draudzīgai.

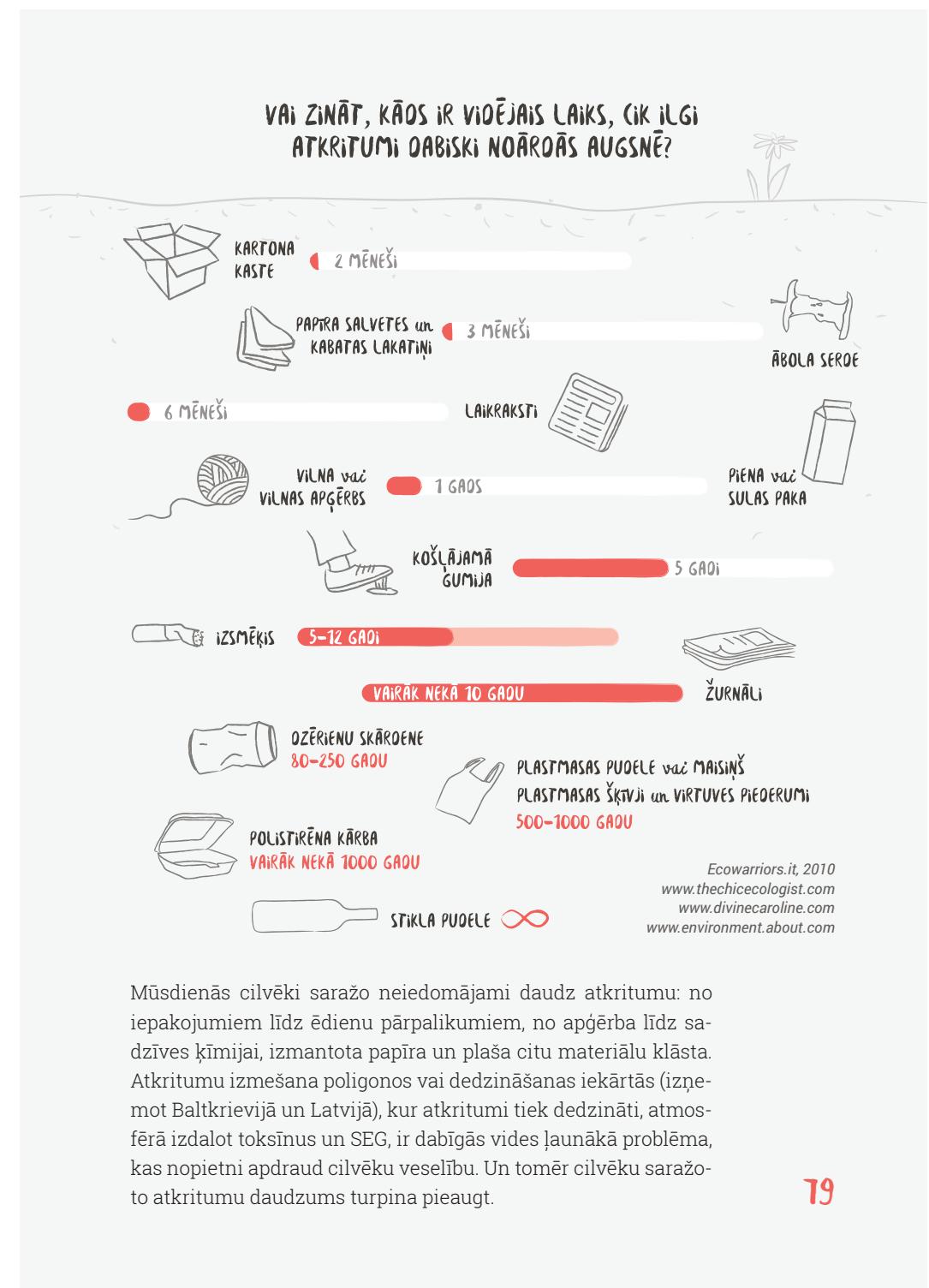
SAOZVES PRECES UN TĪRŠANA

- Pēkot mazgāšanas līdzekļus un tīršanas produktus virtuvei, vannas istabai vai vispārējai tīršanai, izvēlieties videi draudzīgus produktus ar ekomarkējumu.
- Tas pats attiecas uz ķermeņa kopšanas produktiem, piemēram, ziepēm un šampūniem.
- Izvēlieties dabīgus un atkārtoti izmantojamus sūkļus, grīdas mazgāšanas birstes, tīršanas drānas un citus piederumus.
- Centieties neizmantot papīra dvielus. Tīršanas drānu vietā izmantojiet vecus T-kreklus vai citu nolietotu apģērbu.
- Ja jums ir jāizmanto papīra dvieli vai salvetes, izvēlieties pārstrādātu, nebalinātu papīru. Tas pats attiecas uz tualetes papīru.
- Neizmantojiet izsmidzināmos gaisa atsvaidzinātājus un attīriet gaisu dabiski, vārot augus (piem., kanēli, krustnagliņas utt.).
- Pameklējiet, kā pašrocīgi var uztaisīt tīršanas līdzekļus no dabīgām sastāvdalām.

78

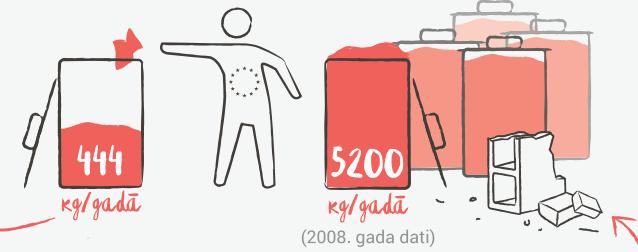

Mūsdienās cilvēki saražo neiedomājami daudz atkritumu: no iepakojumiem līdz ēdienu pārpalikumiem, no apgērba līdz saņīves ķīmijai, izmantota papīra un plaša citu materiālu klāsta. Atkritumu izmešana poligonos vai dedzināšanas iekārtās (izņemot Baltkrievijā un Latvijā), kur atkritumi tiek dedzināti, atmosfērā izdalot toksīnus un SEG, ir dabīgās vides ļaunākā problēma, kas nopietni apdraud cilvēku veselību. Un tomēr cilvēku saražoto atkritumu daudzums turpina pieaugt.

79

SAOZTVES ATKRITUMI

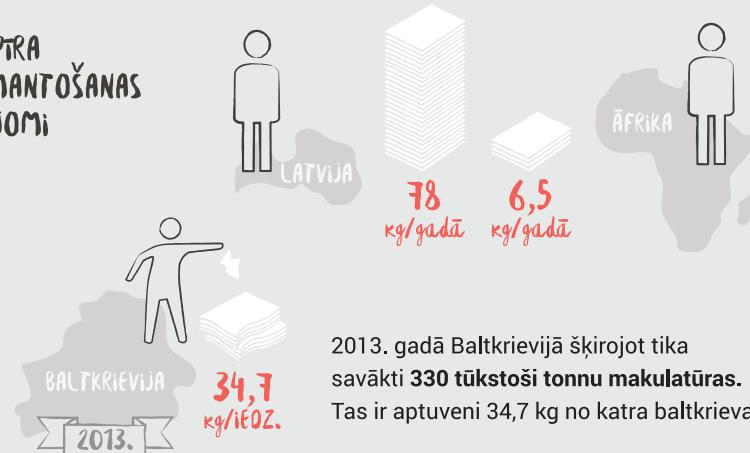
Paredzams,
ka šis skaitlis
palieeināsies.

Lielākās atkritumu straumes Eiropā plūst no būvniecības un būvobjektu nojaukšanas, ieguvēs rūpniecības un karjeriem, kā arī no ražošanas darbībām.

European Environment Agency, 2015 (Eiropas Vides aģentūra, 2015)

PAPTRA IZMANTOŠANAS APJOMI

OTRREIZĒJĀ PĀRSTRĀDE

Patiesība par otrreizēju pārstrādi: alumīnija pārstrādāšanai ir nepieciešams par 95% mazāk enerģijas, nekā gadījumā, ja to ražotu no metāllūžiem; attiecīgi plastmasai šis skaitlis ir 70%, bet papīram – 40%.

Economist

80

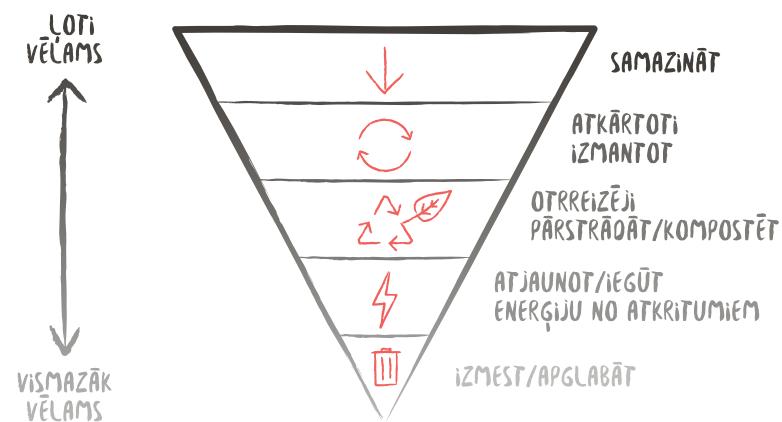
Organizētāji un dalībnieki pasākuma plānošanas un īstenošanas gaitā ražos atkritumus. Jautājums ir šāds: kā saražot mazāk atkritumu un ko darīt ar lietām, kas ir jāizmet?

ATKRITUMU SAMAZINĀŠANA UN BEZATKRITUMU JĒDZIENS

Labākais veids, kā cīnīties ar atkritumiem, ir tos neradīt.

Nešaubīgi ražošanas un iepakojumu nozarē ir problēma. Proti, preces tiek ražotas, neņemot vērā to dzīves ciklu. Tās ražo, izmantojot pieejumu "izmanto un izmet", tāpēc noteiktus priekšmetus ir grūti izmantot atkārtoti. Materiāli tiek jaukti, tāpēc tos nevar otreižēji pārstrādāt, un pārāk daudz materiālu tiek izmantoti iepakojumam un mārketingam. Plastmasas iesaiņojumi un dāvaniņas, kā arī katras elementa iepakošanas sistēma. Minēto problēmu risināšanai tiek izmantotas vairākas pieejas (piem., "no šūpuļa līdz šūpulim").

Atkritumu apsaimniekošanas hierarhijas piramīda raksturo sistemātisku pieejumu efektīvai resursu un materiālu izmantošanai un iespējama minimāla atkritumu apjoma nodrošināšanai.

81

ATKRITUMU ŠĶIROŠANA, ATKĀRTOTAI IZMANTOŠANAI/ OTRREIZĒJAI PĀRSTRĀDEI

Parasti šķiro tādas atkritumu kategorijas kā papīru, stiklu, plastmasu, metālu un vispārīgos atkritumus.

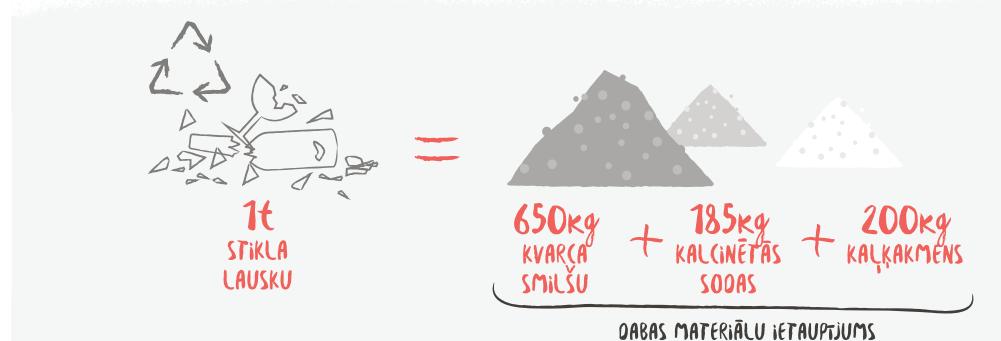
Atrodiet nacionālu/reģionālu praksi par to, kāda veida iepakojumu vai citus atkritumus vāc atbilstoši katrai kategorijai. Piemēram, logu stikls un spoguļi nebūtu jāievieto šķirošanas konteineros, jo tos nevar pārstrādāt kopā ar iepakojuma stikla atkritumiem (burkām, pudelēm).

Ir vienkārši nodalīt papīru un stiklu, tomēr ar plastmasu ir sarežģītāk. Iepakojumos un produktos izmanto dažādu veidu plastmasu, ko, iespējams, ir grūti atšķirt. Daudzi plastmasas veidi ir marķēti ar atbilstošo ciparu.

Lai būtu droši, pārbaudiet attiecīgo informāciju savas valsts vai pašvaldības tīmekļa vietnē vai atbildīgā atkritumu apsaimniekošanas uzņēmuma vietnē. Piemēram, Latvijā pārstrādājamā plastmasa ir tikai PET pudeles un polietilēna maisiņi (HDPE 2, LDPE 4). Baltkrievijā galvenokārt var pārstrādāt PET pudeles, polietilēna maisiņus, iepakojumu no šampūniem un kosmētikas u.c.

Lielākajā daļā valstu, neskaitot otrreizējās pārstrādes sistēmu, ir arī plastmasas un stikla pudeļu, ūdens un alus skārdeņu depozītu sistēma. Depozītu sistēma nozīmē to, ka, pērkot produktu, daļu no kopējās cenas jūs samaksājat par produkta iepakojumu. Pēc tam iepakojumu var atgriezt tajā pašā veikalā un atgūt naudu.

“TEAM DECARBONIZE” ir darījusi visu, lai savu pasākumu norises vietās ieviestu atkritumu šķirošanu. Viņu biežāk sastaptā problēma ir tā, ka dalībnieki met jauktus priekšmetus neatbilstošās tvertnēs. Palīdzēja skaidru marķējumu un norādījumu izvietošana uz un pie tvertnēm. Vēl ir jāpārbauda, vai ir tvertne lietām, kas neietilpst nevienu atkritumu šķirošanas kategorijā.

“TEAM DECARBONIZE” iesaka:

Lielisks veids, kā tikt galā ar nelieliem priekšmetiem vai atkritumiem, kas rodas no aktivitāšu materiāliem, ir pārvērst savākšanu par komandu saliedēšanas vai uzmundrināšanas aktivitāti. Sadaļiet dalībniekus komandās un lieciet sacensties par to, kura komanda savāks vairāk konfeti, ko izbēra iepriekšējās aktivitātes laikā. Plānojet tā, lai radošās darbnīcas noslēgums būtu tad, kad visas komandas savus materiālus ir nolikušas noteiktā vietā tā, lai nekur nebūtu izlijuši līme, bojāti vai atstāti materiāli vai izmesti vēl izmantojami materiāli un atkārtoti piepildāmi konteineri utt.

Festivāla "Northside Festival 2014" (Orhūsā Dānijā) laikā 53% no 90 tonnām atkritumu tika savākti šķirojot (pārtika, metāls, koksne, stiksli); organizētāji īstenoja paši savu ūdens krūzīšu depozīta sistēmu, un aktīvisti (*Trash talkers*) staigāja apkārt un aicināja šķirot atkritumus, kā arī paskaidroja, kā tas ir darāms.

Dāni no "TEAM DECARBONIZE" būvprātīgi piedalījās festivālā un izveidoja komforta zonu, laujot atpūsties būvprātīgajiem, kas smagi strādāja, un pārrunājot to, kāpēc viņu darbs vākt atkritumus, šķirot tos utt. ir ļoti nozīmīgs celā uz ilgtspējību.

Vairāk: <http://2015.northside.dk/>

SAMAZINI ATKRITUMU APJOMU

- Novērst atkritumu ražošanu: radoši izmantojiet to, kas jums ir, vai radiet, nevis pērciet jaunas lietas; izvairieties izmantot iepakojumus un plastmasas maisiņus, kad vien tas ir iespējams; rādiet piemēru un padariet to par normu.
- Samaziniet izmantoto materiālu daudzumu, kā arī enerģijas, ūdens, apkures, ķimikāliju izmantošanu.
- Atkārtoti izmantojiet lietas, aizņemoties, labojot, pērkot lietotas, mainoties ar tām, kombinējot no iepriekšējiem pasākumiem palikušos materiālus.
- Savāciet un otrreizēji pārstrādājiet materiālus, kurus var pārstrādāt, izmantojot valsts/reģiona atkritumu apsaimniekošanas sistēmu, vai ko var pārstrādāt vai pārstrādājot uzlabot pašu spēkiem. Ar komposta izveide ir daļa no šī procesa!
- Ja ir iespējams saražotos atkritumus reģenerēt vai izmantot enerģijas ražošanā (piem., biomasas energijas stacijā), noteikti šādu iespēju izmantojiet!

ORGANIZĒJET ATKRITUMU ŠĶIROŠANU

- Taupiet vietu: palūdziet cilvēkiem (un parādiet, kā) saplacināt, piemēram, plastmasas pudeles.
- Pārliecinieties, ka ir sistēma, lai nogādātu atkritumus to savākšanas punktos. Ja pasākuma norises vietā šķirojat atkritumus, pārrunājiet ar savācējiem, vai viņi piekrīt savākt lielāku daudzumu atkritumu. Ja norises vietā palīdzību nesanemat, atrodiet veidu, kā savākt un uzglabāt atkritumus un pēc tam tos nogādāt savākšanas punktā.

- Apdomājiet, kāda veida atkritumi tiks saražoti pasākumā un aprēķiniet paredzamo daudzumu, nemot vērā dalībnieku skaitu un pasākuma norises ilgumu.
- Pārbaudiet, vai ir pietiekams skaits atkritumu konteineru/tvertņu/ maisu.
- Izvietojiet atkritumu konteinerus/tvertnes/maisus stratēģiski, nemot vērā atkritumu veidus, kas tiks saražoti dažādās norises vietas daļās, neaizmirstot par dalībnieku kustību norises vietā.
- Skaidri norādīt, kura tvertne ir kura veida atkritumiem.
- Pievienojet norādījumus par to, ko var ievietot katram veida tvertnē.
- Informējiet dalībniekus par atkritumu šķirošanas sistēmu.
- Parūpējieties par turpmāku atbrīvošanos no atkritumiem: šķiroto atkritumu nogādāšanu savākšanas punktos vai konteineros.

PAPILDOU IĒGUVUMS – KOMPSTĒŠANA

Dažās valstīs tiek īstenota tālāk minētā prakse.

- Pilsētās – atsevišķi vākt organiskos atkritumus no mājsaimniecībām un nozārēm dažādas krāsas maisos, lai tos izmantotu biogāzes stacijā.
- Laukos un pilsētu privātmājās – kompostēt virtuves un dārza atkritumus un izmantot kompostu kā mēslojumu dārza augsnēs uzlabošanai. Dažās pilsētās pašvaldība šim nolūkam nodrošina kompostēšanas tvertnes.
- Viens no esošajiem variantiem kvalitatīva komposta izmantošanai ir vermikomposta izmantošana. Vermikomposts ir kompostēšanas process vai produkts, kurā izmanto

dažādas sliekas. Vermikomposta izmantošana ir teicama tehnika, lai otreizēji pārstrādātu pārtikas atkritumus dzīvoklī, kā arī organiskos atkritumus pagalmā. Vermikomposta produktam ir augsta kvalitāte. Viena no vermicomposta izmantošanas priekšrocībām ir tā, ka jums nav jāsamaisa komposts.

Ja pasākums tiek organizēts lauku apvidū, varat šķirot pārtikas atkritumus, sameklējot iespēju izveidot kompostu.

Par kompostu: <https://youtu.be/wOQZuUHYlnk>

*Komposta tvertnes veidošana: <https://youtu.be/UmacDrosrcg>
<https://youtu.be/vXT5HfI-4TQ>*

AIZ SEVIS NEKO NEATSTĀJ

Ja pasākums vai tā daļa notiek ārpus telpām...

Pamatā ir tikai viens vienkāršs noteikums: visus atkritumus savāciet un ievietojiet atkritumu konteineros.

- Ja visu pasākumu organizējat ārpus telpām, lūdzu, iepazīstieties ar principu "aiz sevis neko neatstāj", lai uzzinātu, ko drīkst un ko nedrīkst darīt.
- Plastmasas lietas nededziniet ugunkurā! Uguns temperatūra nav pietiekami augsta, lai pilnībā sadedzinātu plastmasu. Viegli varat saskatīt melnus dūmus, kas kūp no ugunkura, tajā dedzinot plastmasu. Šie dūmi satur bīstamas vielas, kā dioksīnus. Tie atkritumi, kas paliek pēc šāda ugunkura, ir toksiski.
- Viens nosacījuma izņēmums ir bioloģiskie atkritumi, pie mēram, ābolu serdes, gurķu mizas utt. Ja droši zināt, ka šādi atkritumi bioloģiski noārdās, varat tos vienkārši aprakt (smiltīs vai kaut kur ūdenī!).
- Cigarešu filtru savākšanu var veikt smēķētāji, izmantojot plaukstas lieluma pārnēsājamu pelnu trauku.

AKTIVITĀTES PASĀKUMĀ

88

Kā jau minēts iepriekšējās nodalās, jūs varat darīt ļoti daudz, lai organizētu pasākumus, kas ir videi draudzīgāki. Ir daudz praktisku lietu; viena no tām ir pasākuma saturs.

Nedēļu ilgas nometnes galvenā tēma var būt ilgtspējīgs dzīvesveids, un vienas dienas ilgā pasākumā jūs varat rīkot 20 minūšu sesijas par zema oglekļa līmeņa risinājumiem. Izmantotā metodoloģija un tas, cik detalizēti tiek aplūkots šis jautājums, abos gadījumos atšķirsies. Tālāk mēs piedāvājam dažas idejas aktivitātēm, un jūs varat izvēlēties un kombinēt tās, kas atbilst jūsu interesēm, pasākuma veidam, dalībnieku grupai un vispārīgajam kontekstam.

RADOŠAS PĀRSTRĀDES/ OTRREIZĒJĀS PĀRSTRĀDES DARBNTCAS

Ar šo darbnīcu palīdzību var izglītot cilvēkus par vidi un gudri izmantot resursus, lai domātu par tādu materiālu pārstrādi, kas citādi nonāktu atkritumos, un lai izmantotu radošumu un izbaudītu jautru kopā būšanu! Varat atrast arī ļoti daudz citu norādījumu un videoklipu par citiem materiāliem. Noteikti pamēģiniet pirms pasākuma, lai saprastu, kā tas notiek.

89

JŪS VARAT IZVEIDOT:

Un labākais – jūs patiesi varat radīt izturīgas un noderīgas lietas, ko var izmantot ilgu laiku un kas saglabās atmiņas par jūsu pasākumu.

Un kā ar plotošanas sacensībām, plostus veidojot no tukšām PET pudelēm un ļoti daudzām tetrapakām?

MĀCIETIES UN INFORMĒJET PAR ZEMA OGLEKĻA LĪMEŅA RISINĀJUMIEM

Tai nav jābūt lekcijai. Varat izdalīt kādas lapas ar faktiem un minēt kādus datus, un izmantot radošas metodes, piemēram, mūziku, gleznošanu vai teātri, lai sagatavotu dziesmu, gleznu, nelielu uzvedumu. Padomājiet, vai zināt cilvēkus, kuri var pastāstīt kādu iedvesmojošu stāstu, kas palīdzēs labāk saprast dažas no šeit aplūkotajām tēmām, vai arī nodziedāt dziesmu, lai labāk izprastu vidi. Izmantojiet personīgus stāstus un to, ko zina jūsu komandas biedri vai pat dalībnieki, piem., vegetārieša dzīvesveids, paštaisīta kosmētika, darbs vides NVO, aktīvists, politikas veidotājs, zaļā uzņēmuma pārstāvis utt.

DEMONSTRATĪVĀS AKTIVITĀTES

Šīs aktivitātes palīdz uzzināt par zema oglekļa līmeņa idejām un tehniskiem risinājumiem ļoti reālā veidā: redzot, sataustot, izmantojot un pat izveidojot tos pašu spēkiem. Lielākoties šīs aktivitātes ir jāveic ārpus telpām un labos laika apstākļos, bet varat mēģināt tās pielāgot arī citai videi.

TRANSPORTS UN ENERĢIJA: VELOSIPĒDS, KAS RAŽO ELEKTRĪBU

Tas ir velosipēds, kas savienots ar tā priekšā novietotu elektrisku paneli un aprīkots ar digitālu plāksni, parādot, cik daudz enerģijas jūs radāt. Varat arī novietot divus velosipēdus vienu otram līdzās, lai dalībnieki varētu sacensties. 2015. gada decembrī ANO Klimata konferencē Parīzē dalībnieki varēja mīties un tajā pašā laikā lādēt savus mobilos telefonus vai uztaisīt sulu, darbinot sulu spiedi. Pameklējet šādas ierīces vides organizācijās vai enerģijas un vides izstādēs un noskaidrojet, vai varat tādās aizņemties savam pasākumam.

ATJAUNĀGĀ ENERĢIJA: SAULES SILTUMENERĢIJAS KOLEKTORU PANELĀ DEMONSTRĀCIJA

Izmantojiet saules siltumenerģijas kolektoru paneli dušām. Šāda instalācija palīdz veicināt izpratni par to, ka saules siltumenerģijas kolektori ražo karsto ūdeni un ka tā ir vienkārša tehnoloģija, kaut arī tā pārsteidz! Tas arī palīdz saprast atšķirību starp saules paneļiem, kas ražo elektrību un kas silda ūdeni.

Saules siltumenerģijas kolektorus var iegādāties lielākajā daļā valstu, tāpēc, ja nevarat atrast organizāciju, no kurās tos aizņemties, šīs varētu būt labs resurss, kurā ieguldīt līdzekļus. Centrāleiropā un Austrumeiropā NVO ar lieliem panākumiem ir rīkojušas vairākas saules siltumenerģijas ierīču paštaisīšanas darbnīcas.

ATJAUNĪGĀ ENERĢIJA: SAULES BATERIJU PANELĀ DEMONSTRĀCIJA

Novietojiet saules bateriju paneli, kas var uzlādēt dalībnieku mobilos telefonus vai baterijas. Saules baterijas darbojas arī bez tiešas saules gaismas, tāpēc šo demonstrāciju varat īstенot gandrīz visu gadu. Līdzīgi saules siltumenerģijas kolektoram arvien vairāk NVO/ enerģijas konsultantu centriem ir šāda izstādišanas ierīce, ko var izmantot arī praktiski. Ieceliet kādu cilvēku, kas uzrauga lādēšanas staciju un pieņem/izsniedz telefonus, kā arī paskaidro, kā tehnoloģija darbojas, un stāsta par atjaunīgo enerģiju.

ATJAUNĪGĀ ENERĢIJA: SAULES ENERĢIJAS ĒDIENU GATAVOŠANAS IERĪCES DEMONSTRĀCIJA

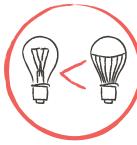
Lieliska demonstrācijas vērtība ir ierīci, kas gatavo ēdienu, izmantojot saules siltumenerģiju, pagatavojot rīsus vai pupiņas, vai kafiju. Ēdienu gatavošana vienmēr ir patīkams process, un saules enerģijas ēdienu gatavošanas ierīcēm uzmanība nav nepieciešama. Pasākums beidzas un kafija/ēdiens ir gatavs. Ierīces pamatā esošo kasti vai nopirktais vai izveidot darbnīcas norises laikā. Ir arī grāmatas par ēdienu pagatavošanu, izmantojot saules enerģiju. Tomēr nemiņiet vērā, ka, visticamāk, jums vajadzēs stabili saules gaismu, lai veiksmīgi to demonstrētu.

Vairāk lasiet
www.solarcookers.org

ATJAUNĪGĀ ENERĢIJA: DARBŅICAS, KURĀS BŪVĒJAM PĀSI

Uzbūvējiet kustīgus modeļus, kurus griež motors, kas darbojas, izmantojot saules bateriju. Uzbūvējiet nelielus modeļus no dažādiem materiāliem (piemēram, no atkritumiem), apvienojot tos ar mazu, saules bateriju darbinātu motoru. Modeļi apgrieztos, kad saule spīdētu tiem virsū. Jums ir nepieciešama saules baterija, motors, atkritumu materiāls un ir jāļaujas fantāzijas lidojumam. Darbnīcas noslēgumā izveidojiet nelielu izstādi. Varat arī vērtēt dalībniekus, ļaujot izvēlēties jaukāko, gudrāko utt. modeli.

ENERĢIJA: DEMONSTRĀCIJA AR MĒRĪJUMIEM

- Enerģijas spuldžu un LED spuldžu salīdzinājums: paņemiet dažādas spuldzes un izmēriet, cik daudz enerģijas tās patērē. Spuldzes būs jāpievieno strāvai un elektrības mērišanas ierīcei.
- Aprīkojuma elektrības patēriņa salīdzinājums: paņemiet dažādas ierīces un izmēriet, cik daudz elektrības tās patērē. Ja ir tāda iespēja, varat arī demonstrēt ūdens vārišanu atvērtā un slēgtā traukā. Tā varat mērīt patērēto elektrību vai gāzi.

PĒDAS NOSPIEDUMU APRĒĶINI

Ir pieejamas vairākas aprēķinu programmas, kurās varat aprēķināt pēdas nospedumus un savu paradumu ietekmi un tā uzzināt, kā varat būt labāks par vidējo pasākumu organizētāju. Šīs vietas ir:

- <http://footprint.wwf.org.uk/>
- www.carbonfootprint.com/calculator.aspx
- www.nature.org/greenliving/carboncalculator/

VIDĒS DOKUMENTĀLO FILMU RĀDĪŠANA PASĀKUMOS

Filmu rādīšana konferences vai semināra vakarā ir laba ideja, lai iesaistītu cilvēkus. Patiesām labi būs, ja pirms filmas būs neliels ievads, savukārt pēc filmas – diskusija.

Filmas par enerģiju un klimatu:

- **The Age of Stupid (2009)**, filma un kampaņa
Vairāk: www.spannerfilms.net/films/ageofstupid un www.notstupid.org.
- **An Inconvenient Truth (2006)**
Vairāk: www.takepart.com/an-inconvenient-truth
- **The Fourth Revolution: Energy (2010)**
Vairāk: www.4-revolution.de/
- **This Changes Everything (2015)**
Vairāk: www.thischangeseverything.org/

Filmas par resursiem:

- **The Light Bulb Conspiracy** (2010) - The Planned Obsolescence. Vairāk: www.videoproject.com/libuco.html
- **The Last Call**. Vairāk: www.lastcallthefilm.org

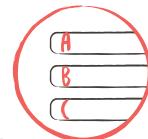
Filmas par plastmasas piesārņojumu:

- **Bag It** Vairāk: www.bagitmovie.com/;
- **Tapped** Vairāk: www.tappedthemovie.com/
- **Plastic Shores** Vairāk: www.plasticshoresfilm.com/
- **Plastic Planet** Vairāk: <https://youtu.be/JWE75CTVIEI>
- **Plastic Oceans** Vairāk: www.plasticoceans.net

ZĀĻĀS BALVAS CEREMONIJA

- Varat izteikt atzinību cilvēkiem, kuri visās pasākuma dienās minās ar velosipēdu vai kuri nelielās sacensībās veica lielāko attālumu, vai varat minēt uzvarētājus atvadu pasākumā un pasniegt nelielu dāvanu saistībā ar velosipēdu, piemēram, ķiveri, lukturi. Ir jauku iedvesmot cilvēkus turpināt zema oglekļa līmeņa praksi, piemēram, braukšanu ar velosipēdu, arī pēc pasākuma.
- Varat izteikt atzinību tiem, kuri uz pasākumu ir ieradušies, kopā izmantojot vienu automašīnu, piemēram, dāvinot daļībniekiem iedvesmojošu un smiekīgu uzlīmi, kas norādītu uz to, ka viņi izmantoja automašīnu kopā, un kas veicinātu šo praksi apkārtējo cilvēku vidū. (Tomēr izvērtējiet šādu nepieciešamību un pārbaudiet otro variantu, lai uzlīmes būtu vizuāli pievilcīgas un/vai ar interesantu vēstījumu, kas cilvēkiem tiešām liktu tās izmantot, nevis izmest.)
- Padomājiet par radošiem veidiem, kā veicināt staigāšanu un braukšanu ar velosipēdu. Varbūt var organizēt fotoorientēšanās uzdevumus, lai sasniegstu norises vietu no izmitnāšanas vietas vai tuvējiem apskates objektiem, tā ceļu pardarot aizraujošāku un aicinot dalībniekus izpētīt apkārtni?

JAUTĀJUMU KONKURSS

Izveidojiet 12+1 jautājumu ar atbilžu variantiem. Daži jautājumi var būt vienkārši smiekīgi, liekot dalībniekiem smieties, bet tajā pašā laikā tie var precizēt vienkāršas lietas. Noslēgumā pārrunājiet atbildes, lai cilvēki var mācīties. Uzvarētajam piedāvājiet simbolisku balvu.

Vairāk: www.inforse.org/europe/Quiz11.htm

DAŽI NO SMIEKLIGAJIEM JAUTĀJUMIEM UN ATBILŽU VARIANTI:

Kas ir saules fotoelektriskā baterija?

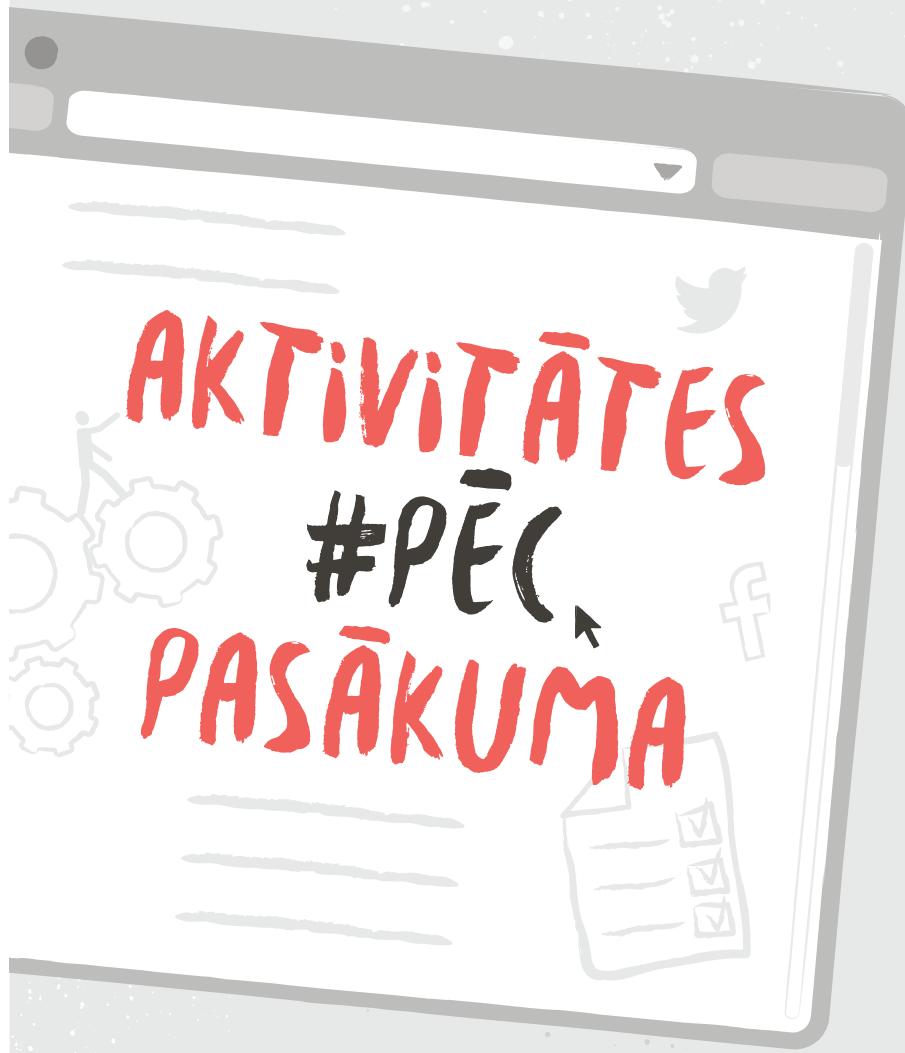
- A Saulaina baterija budistu klosterī
- B Ierīce, kas ražo siltumu no saules
- C Ierīce, kas ražo elektrību no saules

Ko var iesākt ar CO₂, kas rodas no saules baterijas vai vēja turbīnas?

- A CO₂ var uzglabāt pazemes glabātavā
- B Saules un vēja enerģija neražo CO₂
- C CO₂ var iztvaikot

Kas ir LED?

- A Vienkārši un jauki risinājumi (no angļu val. "Lovely Easy Solutions")
- B Gaismu izstarojoša diode (no angļu val. "Light Emitting Diode")
- C Zemu emisiju virziens (no angļu val. "Low Emission Direction")

Jūs esat pietiekami gatavi sākt patstāvīgi darboties. Atrodot kādu vietu, kur rīkot pasākumu, sapulcīniet draugus un domubiedrus, apkopojiet labākās pasākuma idejas un izvēlieties! Pasākums par zupām, ekoloģiskā nedēļa bērniem, mākslas festivāls – tas var būt jebkas, ko vien vēlaties! Neaizmirstiet izveidot pienākumu sarakstu, kas atvieglos procesu.

Ir daudz pasākumu, ko var īstenot pēc galvenā pasākuma norises. Piedāvājam dažus padomus, kā varat aktīvi darboties arī pēc galveno aktivitāšu īstenošanas.

- Savam pasākumam uzstādīet ekopastu. Pasākuma laikā visiem dalībniekiem ir iespēja uz pastkartēm rakstīt jebko un bez maksas tās nosūtīt valsts robežās. Pirms pasākuma varat drukāt pastkartes ar informāciju, ko vēlaties pavēstīt cilvēkiem.
- Nenovērtējiet par zemu plašsaziņas līdzekļu resursus. Noteikti pirms pasākuma izveidojet tēmturi (#) sociālajos tīklkos. Tas var palīdzēt izplatīt informāciju par pasākumu un radīt lielāku ietekmi!
- Ja jūsu pasākums notiek publiskā vietā, varat pie sienas pielikt karti un aicināt dalībniekus uzrakstīt padomus par to, ko šajā vietā vajadzētu mainīt. Pēc pasākuma noslēguma būtu labi sniegt informāciju norises vietas pārvaldniekiem un palīdzēt viņiem saprast, kā vietu var uzlabot.

- Tāpat varat uztasīt sarakstu, kurā visi dalībnieki un viesi var norādīt noderīgas saites un resursus. Šīs saites publicējiet savā sociālo tīklu grupā.
- Varat iedrošināt dalībniekus rakstīt vēstuli sev! To varētu saukt par vēstuli nākotnei. Tajā varētu minēt mērķi vai iedomāties, ko varētu sasniegt gada laikā (vai īsākā periodā). Apkopojet visas adreses un pēc kāda laika nosūtīt vēstules to rakstītājiem.
- Būtu brīnišķīgi, ja savā projektā jūs izmantotu informāciju no šīm vadlīnijām. Vai iedomājāties, ka būtu noderīgi sākt ar... sevi? Uzstādīet sev mērķi, piemēram, vienu nedēļu bez galas vai mēnesi, braucot ar velosipēdu. Noteikti šo apņemšanos paudiet publiski, ģimenei, draugiem, pat sociālo tīklu kontā; tas mudinās izpildīt apņemšanos!
- Palīdziet cilvēkiem uzzināt un izprast. Jūsu pasākums var būt patiesa iedvesma citiem, tāpēc padariet to redzamu. Kopīgojiet informāciju internetā un sociālajos tīklos, uzaiciniet plašsaziņas līdzekļus un potenciālās ieinteresētās pusēs.

"TEAM DECARBONIZE":

2015. gada jūnijā kā aktivitāti pēc Vides aktīvistu skolas 5 puiši no Minskas laida klajā bezmaksas velosipēdu koplietošanas sistēmu. 6 mēnešus viņi vāca vecus velosipēdus. Neviens necerēja, ka būs tādi panākumi; viņi saņēma vairāk nekā 60 vecu velosipēdu, kaut arī bija līguši vien 25! Katram velosipēdam ir savs nosaukums un vēsture, piemēram, Šamanis, Visums un Pūķa elpa. Ikiens pilngadīgais var reģistrēties tīmekļa vietnē un piekļūt 25 velosipēdu rezervēšanas sistēmai. Ir ieteicams izmantot velosipēdu ne ilgāk kā 12 stundu, citādi sistēmas administrators zvana un atgādina par velosipēda atgriešanu. Sistēmu izveidoja brīvprātīgi, un tā ir bez maksas.

100

Plānojot un īstenojot pasākumu, varat sazināties ar daudzām ieinteresētajām pusēm vai tādu cilvēku grupām kā sponsori, partneri, piegādātāji, finansētāji, organizētāju komanda un pasākuma dalībnieki.

Lai pasākums būtu ilgtspējīgs, jums zināmā mērā ir nepieciešams mijiedarbīties ar visām šīm grupām, un saziņa šajā procesā ir ārkārtīgi svarīga.

Saziņa arī būtiski var izglītot pasākuma ieinteresētās puses, dalībniekus un varbūt pat plašāku sabiedrību par ilgtspējības jautājumiem un zema ogleķa līmeņa risinājumiem, tā veicinot šīs pieejas un prakses.

KĀPĒC TAS IR BŪTISKI VIDEI?

Pasākuma saziņas procesu bieži saista ar lieliem materiālu un papīra (laika uzskaites lapas, prezentāciju izdrukas, grafiki, kartes utt.), brošūru (par pasākumu, nakšņošanas vietu, nometnes vietu, partnerorganizācijām utt.), reklāmkarogu, logotipu un dekoratīvu elementu kalniem. Arī pirms pasākuma izmantotie materiāli un bukleti (lai reklamētu pasākumu un reģistrētos tam), un suvenīri, kā arī dalībnieku piederumi (pildspalvas, pie-

101

zīmju blociņi, t-krekli) ir daļa no saziņas. Ja gudri īstenosiet saziņu un samazināsiet, iespējams, nevajadzīgos materiālus, jūsu pasākums būs zalāks, bet izmaksas – zemākas.

STĀSTS

Ir svarīgi pastāstīt par sava pasākuma vērtībām un ilgtspējīgām aktivitātēm. Labi stāsti iedvesmo un palīdz ietekmēt krietni vien vairāk cilvēku, nevis tikai pasākuma dalībniekus.

PRAKTISKIE ASPEKTI

Kad vien iespējams, izvērtējiet iespēju izmantot tiešsaistes sistēmas pasākuma saziņai, reģistrēšanās procesam un arī saziņai pasākuma norises laikā, ja dalībnieki tam var sekot līdz tiesšaistē. Tā samazināsiet izdrukātajiem materiāliem nepieciešamo papīra un tintes daudzumu.

Saziņa nav tikai tas, ko mēs stāstām. Saziņa ir arī (un varbūt pat vēl lielākā apmērā!) tas, ko mēs darām! Pasākumi var būt lieliska iespēja demonstrēt zema oglekļa līmeņa risinājumus, nevis tikai runāt par tiem.

SATURS

Atcerieties, ka visas jūsu saziņas aktivitātes (piem., reģistrēšanās un saziņa ar dalībniekiem pirms pasākuma, materiāli, ko dalībnieki saņem, utt.) var mazināt pasākuma negatīvo ietekmi un veicināt izpratni par to.

Reklamējiet pasākumu kā vides ilgtspējīgu pasākumu, un, to organizējot, paskaidrojet auditorijai, ka visas darbības ir jāveic videi draudzīgi. Pievērsiet uzmanību tam, jo dažus aspektus ir vērts izskaidrot citiem pat tad, ja jums tie šķiet pašsaprotami. Tāpēc gādājiet, ka pirms un pēc tikšanās elektroniski ir pieejama informācija par jūsu ilgtspējības centriem.

SAZINĀS LĪDZEKLĪ UN KANĀLI

Aktīvi komunicējiet sociālajos tīklos. Varat iesaistīt dalībniekus un ieinteresētās puses sazinā par pasākumu, piem., atzīmējot fotoattēlus ar dalībniekiem. Bet, pirms to darāt, pajautājiet, vai viņi neiebilst pret savu fotoattēlu publicēšanu un pret to, ka atzīmēsiet viņus tajos. Varat iedrošināt dalībniekus sazināties sociālajos tīklos, piemēram, publicējot dažus attēlus, kas pauž jūsu zaļo ideju utt.

Sazinoties sociālajos tīklos un mikroemuāros, noteikti izmantojiet tēmturi (#). Tēmturi ir markējums, kas tiek pievienots saturam, lai vieglāk varētu atrast konkrētu informāciju vai saturu. Izvēlieties tēmturi savam pasākumam, piemēram, saistībā ar tā nosaukumu, un izmantojiet to ik reizi, kad sazināties sociālajos tīklos.

Lai spētu sazināties sociālajos tīklos, jums katrā tīklā ir nepieciešams korts. Varat izveidot speciālu pasākuma profilu, bet labāk būtu īstenot saziņu no jau esoša konta, kam jau ir sekotāji.

Plānojot saziņu sociālajos tīklos, izvēlieties dažus tīklus, kuros varat aktīvi sazināties. Nemēģiniet būt visur un sazināties visos sociālajos tīklos – tas prasīs daudz pūlu un laika. Labāk izvēlieties tos, ko visaktīvāk izmanto jūsu mērķauditorija un/vai kuros jums (vai jūsu organizācijai) jau ir korts un sekotāji.

Ja gribat īstenot saziņu par pasākumu plašsaziņas līdzekļos, noteikti izmantojiet ne tikai valsts līmeņa, bet arī reģionālos līdzekļus. Parasti tie interesējas par vietējiem pasākumiem.

TAS ART VISS!
TAGAD NO JUMS UN MUMS IR ATKARTGA
PASAULES MAINTŠANA.

PAŠVĒRTĒJUMA VEIDLAPA

Kuras bija izvēlētās prioritārās jomas, lai mazinātu pasākuma ietekmi uz klimatu?

Kuras prakses vai padomus labi varējām izmantot?

Kuras prakses vai padomus nevarējām labi izmantot?

Ko mēs iemācījāmies, mēģinot īstenot izvēlētās klimatam draudzīgās prakses?

Ko varam ierosināt vai ieteikt komandai, kas organizēs līdzīgu pasākumu?

Kas ir uzskatāmas par visefektīvākajām lietām, ko paveicām, lai mazinātu pasākuma vispārējās oglekļa emisijas/ietekmi uz klimatu? (Ja veicāt aprēķinus, mērijumus, salīdzinājumu, lūdzu, norādīt šeit attiecīgo informāciju).

Cik lielā mērā mēs šajā ziņā varētu kļūt labāki? Cik % sasniegšanu varētu uzstādīt kā mērķi mūsu komandai vai nākamajai organizētāju komandai?

ATSAUCES UN NODERTGA INFORMĀCIJA

PAR VIDEI DRAUDZIEM PASĀKUMIEM

1. Green Toolbox (2012), International Young Naturefriends www.homoecos.lv/lat/projekti/green-toolbox
2. Jones, M. Sustainable Event Management. A practical guide. Apvienotā Karaliste, ASV : Earthscan, 2009

ZEME, MŪSU MĀJAS

1. Apvienoto Nāciju Organizācija www.un.org
2. Apvienoto Nāciju Organizācijas Vispārīgā konvencija par klimata pārmaiņām, Pušu konference www.unfccc.int
3. Globālais pēdas tīkls www.footprintnetwork.org
4. Klimata pārmaiņas Dānijā/ Grenlandē
  - www.nasa.gov/topics/earth/features/seoice_conditions_feature.html
  - www.worldwatch.org/node/5664
  - www.alternet.org/hot-news-views/profiting-climate-change-oil-gas-companies-rush-drill-and-mine-arctic-ice-melts
  - www.greenpeace.org/international/en/campaigns/climate-change/arctic-impacts/The-dangers-of-Arctic-oil/
  - www.worldwatch-europe.org/node/337
  - www.world-nuclear.org/info/nuclear-fuel-cycle/mining-of-uranium/environmental-aspects-of-uranium-mining/
5. Klimata pārmaiņas Dānijā
  - www.dmi.dk/en/klima/klimaet-frem-til-i-dag/danmark/nedboer-og-sol/

- videnskab.dk/miljo-naturvidenskab/klimaforandringer-i-danmark-er-en-realitet
- videnskab.dk/krop-sundhed/klimaforandringer-bringer-nye-sygdomme-til-danmark
- www.cancer.dk/dyn/resources/File/file/2/172/1385246828/fakta_kraft_i_huden.pdf
- www.dn.dk/Default.aspx?ID=10071
- www.klimatilpasning.dk/viden-om/klima/klimaaendringeridanmark.aspx
- www.climateadaptation.eu/denmark/climate-change
- naturstyrelsen.dk/naturbeskyttelse/artsleksikon/dyr/bloeddyr/snegle/iberisk-skovsnegl/
- 6. Pasaules Meteoroloģijas organizācija www.wmo.int
- 7. Starptautiskais ilgtspējīgas mežsaimniecības sertifikāts FSC www.us.fsc.org
- 8. Starpvalstu klimata pārmaiņu paneldiskusija, ziņojums, 2013

PASĀKUMA PLĀNOŠANA

1. Projekta vadības rīki:
  - www.basecamp.com
  - www.slack.com
  - www.hasana.com
  - www.dropbox.com

ATRAŠANĀS VIETA, NORISES VIETA UN IZMITINĀŠANA

1. Atjaunīgās enerģijas centrs „Nordic Folkecenter for Renewable Energy” www.folkecenter.net
2. Ekomarķējums „Zaļā atslēga” www.green-key.org
3. Ekomarķējums „Zaļais sertifikāts” www.celotajs.lv
4. Zelta, sudraba un bronzas ekomarķējums www.oekologisk-spisemaerke.dk

ENERĢIJA UN ŪDENS

1. Apvienoto Nāciju Vides programma, The Emissions Gap Report, 2012 www.unep.org
2. Eiropas Savienības Statistikas birojs <http://ec.europa.eu/eurostat>
3. Eiropas ūdens markējums www.europeanwaterlabel.eu
4. EKOenerģijas sertifikāts www.ekoenergy.org
5. Kampaņa "CoolProducts" www.coolproducts.eu
6. Marķējums „Energy Star” www.energystar.gov
7. Waterwise ziņojums, 2012: www.waterwise.org.uk

TRANSPORTS

1. In a 20-year perspective, Stefan Gössling and Paul Upham (editors). Udgivet af Earthscan, UK & USA, 2009: environment.about.com
2. Suddick, Emma C., and Penelope Whitney. "The Role of Nitrogen in Climate Change and the Impacts of Nitrogen-climate Interactions in the United States: Foreword to Thematic Issue." Biogeochemistry, 2012: www.whrc.org/
3. Vancouver Convention Centre – Sustainable Event Guidelines. "Sustainable Event Guidelines." Vancouver Convention Centre (n.d.): www.vancouverconventioncentre.com
4. Vācijas vilcieni (Deutsche Bahn) www.bahn.de

PĀRTIKA

1. Dānijas veģetāriešu apvienība www.vegetarforening.dk
2. Ilgtspējības festivāls Dānijā www.sustainablecities.eu/local-stories/aalborg-sustainability-festival
3. Godīgas tirdzniecības sertifikāti
→ www.fairtrade.net

- www.utz.org
  - www.fairforlife.org
  - www.wfto.com
4. Markējumi
    - www.euroleaf.org
    - www.foedevarestyrelsen.dk/english/Food/Organic-food
    - www.bio.gosstandart.gov.by
    - www.demeter.net www.biodynamisk.dk
    - www.ekoprodukti.lv
    - www.rainforest-alliance.org
    - www.soilassociation.org
  5. Veģetāras receptes www.detkaerligekoekken.dk
  6. Water Footprint Network waterfootprint.org
  7. Worldwatch institūts www.worldwatch.org

MATERIĀLI, NOOROŠINĀJUMS UN PAKALPOJUMI

1. Ekomarķējums „ICEA” www.icea.info
2. Ekomarķējums „Zilais ēngelis” www.blauer-engel.de
3. Ekomarķējumu apraksti www.ecolabelindex.com
4. ES Ekomarķējums www.ecolabel.eu www.ecolabel.dk
5. Starptautiskais ilgtspējīgas mežsaimniecības sertifikāts FSC www.us.fsc.org
6. Ziemeļu ekomarķējums www.nordic-ecolabel.org

ATKRITUMI

1. Atkritumu noārdīšanās laiks
  - www.thechicecologist.com
  - www.divinecaroline.com
  - www.environment.about.com
2. Ecowarriors ziņojums, 2010 www.ecowarriors.it
3. Eiropas Vides aģentūra www.eea.europa.eu

4. Environmental Paper Network
www.environmentalpaper.org
5. Laikraksts „Diena“ www.dienas-diena.lv/dabas-diena
6. Michael Braungart, William McDonough, Cradle to Cradle: Remaking the Way We Make Things, 2002
7. Northside festivāls <http://2015.northside.dk>
8. Sociāla kustība „Target99“ www.target99.by

AKTIVITĀTES PĒC PASĀKUMA

1. 350.org: www.350.org
2. Belarus Green Network www.greenbelarus.info
3. Dānijas NVO 92-grupa www.92grp.dk
4. Climate Action Network (CAN) www.climatenetwork.org
5. Friends of the Earth (FoE) www.foe.org
6. Greenpeace www.greenpeace.org
7. INFORSE www.inforse.org

AKTIVITĀTES PASĀKUMĀ

1. Ēdienu gatavošana, izmantojot saules enerģiju
www.solarcookers.org
2. Filmas par enerģiju un klimatu
  - www.spannerfilms.net/films/ageofstupid
  - www.notstupid.org
  - www.takepart.com/an-inconvenient-truth
  - www.4-revolution.de
  - www.thischangeseverything.org
3. Filmas par plastmasas piesārņojumu
  - www.bagitmovie.com/
  - www.tappedthemovie.com/
  - www.plasticshoresfilm.com/
  - www.youtube.com/watch?v=tMCKir9PSPw&feature=fvwrel
  - www.plasticoceans.net
4. Filmas par resursiem
  - www.videoproject.com/libuco.html
  - www.lastcallthefilm.org
5. Pēdas nos piedumu aprēķini
  - www.footprint.wwf.org.uk/
  - www.carbonfootprint.com
  - www.nature.org

Piezīmēm

Par nākotni ar
samazinātām ogļekļa
emisijām!

DECARBONIZE
OUR FUTURE!

homo ecos:
www.homoecos.lv